RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1929. Andra kammaren. Nr 39.

Fredagen den 24 maj.

Kl. 3.30 e. m.

§ 1.

Herr talmannen gav på begäran ordet till

Svar å interpellation.

Hans excellens herr statsministern **Lindman**, som anförde: Herr talman! Med andra kammarens tillstånd har herr Spångberg till mig framställt följande interpellation:

»Anser regeringen, att försäljningspolitiken av arrendegårdar bör bedrivas så, att de gamla brukarna drivas bort och därvid ställas utan hem och utkomstmöjligheter?

Om så icke är fallet, önskar eller ämnar regeringen vidtaga några åtgärder till förhindrande av att arrendatorer mot sin vilja tvingas bort från de gårdar de bruka, och vilka åtgärder ämnar regeringen i så fall vidtaga?»

Interpellanten berör i dessa spörsmål den del av jordfrågan, som avser frilösning av arrendejord. Vid fjolårets riksdag framställde herr Spångberg en interpellation i samma ämne och av ungefär samma innehåll. Då, liksom nu, uppehöll interpellanten sig i sin motivering särskilt vid förhållandena i Värmland. I anledning av denna interpellation lät dåvarande statsministern verkställa en omfattande utredning i ämnet, berörande ett i interpellationen särskilt nämnt bolag. Förhållandena undersöktes å ort och ställe av dåvarande egnahemsinspektören i jordbruksdepartementet. Föremål för särskild uppmärksamhet voro frågorna om de nuvarande arrendatorernas företräde till köp och deras möjligheter att begagna sig av sådant företräde, om skogstilldelning åt de försålda lägenheterna, om tillgång till arbetsförtjänster å bolagets skogar samt om möjligheten för åldriga arrendatorer, som icke kunde köpa de av dem innehavda gårdarna, att för framtiden försörja sig. Statsministern lämnade i sitt interpellationssvar en utförlig redogörelse för resultatet av undersökningarna och framhöll, att desamma torde visa, att man borde hysa förhoppning om att hithörande arrendefrilösningar komme att äga rum på ett i stort sett tillfredsställande sätt. Under uttalande av min anslutning till denna uppfattning ber jag att få hänvisa till nämnda redogörelse och den därpå följande interpellationsdebatten, vari även jag deltog. Efter det denna utredning verkställts har, såvitt jag kunnat inhämta, intet inträffat som kan förringa värdet av de tidigare hysta förhoppningarna. Väl har interpellanten framdragit ett par exempel på försäljningar, som i sig skulle innefatta moment av klandervärt förfarande, men att döma av de upplysningar, jag härutinnan erhållit från vederbörande bolag och vilka stå till interpellantens förfogande, synas bolagen icke hava brustit i omtanke om vederbörande arrendatorer. Av de uppgifter i övrigt, som jag varit i tillfälle att införskaffa, har jag fått det intrycket, att ifrågavarande bolag äro besjälade av önskan att genomföra försäljningar av arrendegårdarna med iakttagande av all möjlig hänsyn till arrendatorerna i såväl ena som andra hänseendet.

Svar å interpellation. (Forts.)

Frågan om eventuella lagstiftningsåtgärder för frilösning av arrendejordbruk har, såsom bekant, under de sista åren upprepade gånger och senast i år varit föremål för behandling i riksdagen. Jag skall här endast erinra om andra lagutskottets utlåtande nr 16 vid årets riksdag i anledning av väckta motioner om skrivelse till Kungl. Maj:t angående en effektiv rättsordning för frilösning av sociala arrendejordbruk, tryggad genom lag, ledd av samhället och stödd av expropriationsrätt. Detta utlåtande, vari utskottet avstyrkte bifall till berörda motioner, behandlades jämte åtskilliga andra jordfrågan berörande spörsmål i riksdagen den 16 mars i år. Båda kamrarna beslöto i enlighet med utskottets avslagsyrkande. Frågan har alltså redan varit föremål för pågående riksdags beslut, och vid sådant förhållande har jag näppeligen anledning att nu närmare gå in härpå. Jag skall emellertid icke undandraga mig att, med anledning av interpellationen, i korthet framhålla några allmänna synpunkter på spörsmålet om arrendefrilösningar. Meningarna kunna givetvis vara delade, huruvida det i allo är till nytta, att arrendesystemet i föreliggande fall allt mera avlöses. Å ena sidan kan det sålunda icke gärna förnekas, att arrendeformen även för brukarna själva medför vissa fördelar. De ha särskilt efter den sociala arrendelagens införande en i ekonomiskt hänseende ganska tryggad ställning. Något större kapitalutlägg från arrendatorns sida påkallas icke. Mot ett arrende, mången gång lägre än räntan å fastighetskapitalet, åtnjuter arrendatorn, förutom brukningsrätten, åtskilliga förmåner, såsom frihet från det väsentliga husunderhållet, rätt till bete och skogsfång, o. s. v. Arbetsförtjänst är ofta tillförsäkrad vederbörande praktiskt taget i den utsträckning han önskar. Arrende är jämväl en lämplig övergångsform för dem, som önska att senare bliva självägare. Å andra sidan innebär äganderätten till jordbruk uppenbara fördelar. Ägare kan med mera intresse och nit ägna sig åt sitt jordbruks förkovran och skötsel. Vinsten av gjorda förbättringar tillkommer honom. I det stora hela intager han en mera oberoende ställning och känslan av trygghet ökas. Statsmakterna hava nu gått in för att kraftigt befrämja arrendefrilösningar. Detta har skett på olika vägar. Sålunda har den sociala arrendelagens tillkomst stimulerat jordägarna att sälja arrendegårdar, en verkan som också var avsedd med denna lagreform. Genom ökad kreditgivning och andra egnahemsanordningar har staten vidare sökt befordra dessa försäljningar. En av regeringen år 1925 tillsatt särskild kommission bedrev viss undersökning om de jordägande bolagens benägenhet att sälja bl. a. arrendegårdar och om den härmed förenade försäljningspolitiken. Denna kommissions arbete gav till resultat, att bolagen förklarade sig benägna att genomföra en omfattande försäljning enligt vissa regler, som sagda kommission i stort sett gillade. Arrendefrilösningar bedrivas för närvarande särskilt av de större bolagen i stor omfattning, och så vitt jag kunnat finna hava klagomål häremot icke i allmänhet framkommit. Oftast är det arrendatorer, som köpa, och i många fall sker detta med hjälp av statens egnahemslån, där egnahemsnämnden granskar försäljnings- och låneärendet. Det är dock givet, att fall finnas, där den förutvarande arrendatorn icke vill eller kan köpa, men *dels* torde dessa fall vara mindre talrika, *dels* torde jordägaren därvid ej sällan söka att på annat sätt ordna för den förre arrendatorn, därest han är gammal och orkeslös.

Med den uppfattning, statsmakterna nu en gång intagit till denna fråga, är det emellertid uppenbarligen av vikt, att frilösningen av arrendejordbruk genomföres på ett tillfredsställande sätt och att verkningarna av arrendefrilösningarna följas med uppmärksamhet. Jag är dock i tillfälle att meddela, att statens egnahemsstyrelse sedan flera månader tillbaka planlagt en närmare undersökning i sommar av de med arrendeförsäljningarna i Värmland förenade omständigheterna, närmast beträffande de fall, där egnahemslån ifrågakomma.

Förevarande fråga torde alltså komma att i fortsättningen uppmärksammas av vederbörande ämbetsmyndighet.

Svar å interpellation. (Forts.)

Härpå yttrade:

Herr **Spångberg:** Herr talman! Jag ber att få tacka herr statsministern för det svar jag erhållit. För svarets innehåll kan jag givetvis icke uttala någon tillfredsställelse.

För det första måste jag konstatera, att herr statsministern egentligen har undvikit att direkt svara på den fråga, som jag framställt, nämligen frågan om regeringen önskade eller ämnade vidtaga någon åtgärd till förhindrande av att arrendatorerna mot sin vilja drivas bort från de gårdar, som de bruka. I stället erinrar statsministern om min interpellation föregående år och den utredning, som dåvarande statsministern vidtog i anledning därav samt ansluter sig till förutvarande statsministerns uttalande, att man borde hysa förhoppning om att hithörande arrendefrilösningar komme att äga rum på ett i stort sett tillfredsställande sätt.

Då nu herr statsministern säger, att intet har inträffat, som kan förringa värdet av dessa tidigare hysta förhoppningar, vill jag säga, att förhoppningarna härvidlag givetvis bli beroende av vilken part man vill tillfredsställa; och därvid kunna icke mina och statsministerns önskemål förenas. Jag måste sålunda anmäla vissa farhågor inför statsministerns förhoppningar.

Herr statsministern nämnde om skogstilldelning, arbetstillgång och möjlighet för äldre arrendatorer, som icke kunna köpa, att i framtiden försörja sig, vilka tre problem också berördes av egnahemsinspektörens undersökningar föregående år. Går man dessa problem litet närmare in på livet och ser efter vad egnahemsinspektören då hade att anföra, så finner man, att all bestämmanderätt i dessa fall är fullständigt förbehållen bolagen eller jordägaren. I den av statsministern åberopade utredningen föregående år vilken närmast berör Uddeholmsbolaget bland annat beträffande *skogstilldelningen* säges det, att »beträffande skogsanslaget kommer bolaget framdeles som hittills icke att motsätta sig lämnande av rimligt skogsanslag för husbehov, om sådan skog finnes inom registerfastigheten och är relaxerad. Bolaget vill dock förbehålla sig att pröva sådana frågor från fall till fall. Bolaget vill ock, då sådant befinnes lämpligt, medgiva köpare, att skog må av honom förvärvas till viss i kontraktet bestämd skogsareal till i kontraktet bestämt pris och med rätt för köparen att härom lämna svar inom viss tidrymd, som bolaget förbehåller sig att få med hänsyn till omständigheterna bestämma från fall till fall, och som i enlighet härmed inryckes bland kontraktsvillkoren. Det framgår ju tydligen därav, att lägenhetsköparen är utsatt för fullständigt godtycke från jordägarens sida, i det att all rätt och alla bestämmelser utformas i enlighet med bolagets önskemål. Rörande *arbetstillgången* heter det i samma utredning: »Beträffande arbetsförtjänst kan bolaget ej göra annan utfästelse, än att bolaget skall söka lämna arbetet åt dem, som köpt jord från bolaget, i mån så är möjligt, och hyser bolaget den förhoppningen, att denna sak kan tillfredsställande ordnas. Någon *företrädesrätt* till arbete kan bolaget icke lämna f. d. arrendatorer.» Det är ju klart att detta är ett löfte, som till ingenting förpliktar, det är överhuvud taget icke något löfte. Man skulle lika gärna kunnat säga, att om bolaget finner sig ha användning för någon arbetskraft, så kommer bolaget, om det så önskar, att använda sig av lägenhetshavarens arbetskraft i den mån man har behov därav. Det lämnas sålunda ingen som helst garanti för att arbete skall kunna erhållas för den blivande lägenhetsägaren. Den, som närmare undersökt förhållandena på ort och ställe och vet, hur knapp arbetstillgången redan nu är och hur den avtar mer och mer för varje år, för-

Svar å interpellation. (Forts.)

står mycket väl, att den blivande lägenhetshavaren kommer in i en situation, som för honom blir fullkomligt ohållbar.

När det sedan gäller *de åldriga arrendatorerna*, som icke kunna köpa, har bolaget följande likaledes till intet förbindande meddelande: »Bolaget», heter det, »vill uttala, att beträffande sådana äldre arrendatorer, som helt eller delvis förlorat sin arbetsförmåga, bolaget skall efter prövning av föreliggande ömmande omständigheter från fall till fall söka ordna för ifrågavarande äldre arbetare på sätt, som bolaget finner skäligt.» Hur man vid dessa prövningar bär sig åt har jag i min interpellation givit en liten antydan om. Om sådana exempel, som jag tillåtit mig peka på, säger statsministern, att efter de upplysningar han erhållit från vederbörande bolag synes det, som om bolagen icke brustit i omtanke om vederbörande arrendatorer. Jag måste verkligen fråga, hur man egentligen menar sig ha rätt att behandla gamla arbetare, som slitit och släpat eller dessa arbetares söner, om föräldrarna icke längre orka ha arrendestället kvar eller orka köpa det, då de, såsom i många fall sker, kastas ut på vägen utan vidare. Det hjälper icke för bolagen att här komma med några sådana förklaringar för dessa fall, som i interpellationen ha åberopats. Jag har undersökt några av de fall det här rör sig om och det intryck, som man där får, och de skildringar, som ges av dessa personer, visa, hur bolagen kunna handla i sådana fall. — Jag tänker icke minst på den i interpellationen omnämnda kvinnan, som under tårar berättade, hur hon och hennes man slitit och släpat där, och hur ifrågavarande lägenhet hade gått från generation till generation i samma släkt och hur de nu, då de icke ansågo sig kunna köpa, skickas bort och få se sina ägodelar på en auktion slås bort för en liten spottstyver. Har man bevittnat dylikt, tager man icke så allvarligt bolagens förklaringar, som nog kanske på längre avstånd kan te sig nog så vackra men som, då man blir i tillfälle att göra en litet grundligare undersökning, i många fall befinnas vara missvisande och ohållbara. Billerudsbolaget söker också bestrida riktigheten av de uppgifter, jag lämnat i min interpellation. Jag har begagnat mig av statsministerns löfte att taga del av de handlingar i saken, som överlämnats av ifrågavarande bolag, och jag vill säga, att i den mån jag kunnat kontrollera bolagets uppgifter, visa sig dessa vara oriktiga. Sålunda förekommer polemik emot påståenden som jag icke gjort i min interpellation. Förklaringen från bolaget har därvid blivit felaktigt upplagd i den av bolaget avgivna handlingen. Om man sedan lyckats ordna saken för den torpare det här gällde, har jag icke kunnat närmare konstatera, i så fall skulle det bara väcka min tillfredsställelse. Men även *om* det gjorts något beträffande den torpare, som omnämnts i min interpellation, så är detta ingenting, som i stort sett i sak förändrar de förhållanden, varöver de av mig i min interpellation åberopade fallen ge en god bild för det i mycket stor omfattning allmänna läget bland dessa arrendatorer.

Det är många arrendatorer, som väntat på att riksdagen i år skulle göra någonting för att gripa in i det kritiska läge, som hänsynslösa bolag kastat dem i. Arrendatorerna däruppe i bergslagsbygden och Värmland ha ju vidtagit alldeles speciella åtgärder för att till riksdagen söka bringa kännedom om förhållandena, sådana de gestalta sig ute på bolagsdomänerna. Jag skulle tro, att deras förhoppningar på ett något större skydd också stärkts under föregående valrörelse. Nu är emellertid rätt så intressant att jämföra de tal, som under valrörelsen publicerades i den olika partipressen, med de tal och de handlingar, som komma till synes efter valet. Det är emellertid beklämmande, när man tänker på, hur i dag en idog jordbruksbefolkning tvingas in under verkligt förtvivlade förhållanden, allt under förklaring från regeringen, att detta äger rum på ett i stort sett tillfredsställande sätt.

Från kommunisthåll ha vi icke hyst så stora förhoppningar på vare sig

Svar å interpellation. (Forts.)

riksdag eller regering, det vill jag erkänna. Vi veta, att arrendatorernas frigörelse säkert ej kommer att ske genom ett riksdagsbeslut. De få nog använda sig av andra former, de liksom annat småfolk, när det gäller att kämpa för sin rätt. Men i detta fall, då det gäller att trygga en mängd jordbrukare till den torva, vilken de under slit och släp brukat under åratal och på vilken de lyckats vinna en viss utkomst, vill jag säga, att det är ett så billigt delkrav, som därvid ställes, att det borde gå att göra ett ingripande. Delvis skulle jag ju kunna säga, att man kan göra en framställning om en prövning härvidlag även med tanke på de vallöften, som givits. Jag läste ett valföredrag av en viss högertalare, herr Lindman, under föregående valrörelse, däri det gavs de fattiga jordbrukarna rätt så goda löften. I ett i pressen publicerat tal heter det bland annat: »Det är högeligen att beklaga, att vårt lands jordbrukare sedan några år på detta sätt tvingats att kämpa med dåliga konjunkturer och därmed riskerat eller berövats det välstånd, som måste eftertraktas för vår bondeklass, ryggraden hos vårt folk. Denna depression får för hela vårt produktiva liv sina efterverkningar bl. a. genom den minskning i jordbrukarnas köpkraft, som måste bli resultatet av de låga inkomsterna, av svårigheterna att förränta skulder och utgöra skatter o. s. v.» Det är alldeles riktigt, när herr statsministern i fjol gav uttryck för den uppfattningen, att jordbrukarfolket tryckes djupare ned. Tänker man på de fall det här närmast rör sig om: i ena fallet arrendatorer, som påtvingas köp eller höjda arrenden, och i andra fallet jordägaren-bolaget, så finner man, att för bolagen är förhållandet det motsatta, de tryckas sannerligen icke djupare ned. Jag tager ett enda litet exempel från ett av de bolag det här gäller, nämligen Uddeholmsbolaget, såsom bevis för riktigheten av mitt påstående i detta fall. Detta bolag har haft en stegrad nettovinst från 3,057,750 kr. år 1927 till 4,082,000 kr. 1928 mot 2,559,000 kr. år 1926. Det är att märka, att just detta bolag är ett av dem, som går hårdast fram mot arrendatorerna.

Herr Lindman framhöll i fjol i sitt valföredrag ytterligare, att »för högern måste det synas som ett samhällsintresse av största vikt att skapa ljusare förhållanden för våra lant- och skogsproletärer». Ja, i sanning vore icke ett sådant önskemål berättigat. Ingen skulle hälsa med större tillfredsställelse än jag, om man funne någon förståelse för det löftet efter valet, men man finner det icke alls. De feta vallöftena och de stortaliga anförandena hjälpte högern in i regeringsställning. Men nu visar man rätta ansiktet på nytt. Nu lägger man bördan på det fattiga jord- och skogsproletariatet och tänker icke alls på löftena om att skapa ljusare förhållanden för detta folk. Det är ett dubbelspel, som här föres. Jag skulle kunna beteckna det som en komedi, men det är en bottenlös cynism, när, efter de löften som gjorts, arrendatorskåren utlämnas till bolagens rena godtycke. Högerns samhällsintresse i detta fall leder icke till att skapa ljusare förhållanden för våra lant- och skogsarbetare utan till att i vanlig hänsynslöshet alltjämt utnyttja staten som ett organ i kapitalisternas händer, därvid man icke drager sig för att skapa den massnöd, som påträffas i de små hemmen hos sådana arrendatorer, som nu sitta med t. ex. ettåriga kontrakt, färdiga att kastas ut när som helst.

Det som nu inträffar ute på bolagsdomänerna är tillämpningen i praktiken av de skrämmande bilder, med vilka högern på braskande affischer skildrade sina motståndare under valrörelsen. Man har här utmärkta bilder ur verkligheten av vad som då i skrikande färger målades upp, när man från högern skrämde för Moskva och att röster på kommunisterna skulle betyda att idoga arbetare eller torpare kastades ut från de små hemmen och dessa skövlades eller deras kreatur stulos. Det är dessa bilder, som man skulle kunna återfinna uppe i bolagsdomänerna. Man hade verkligen i höstas en bestämd föreställning om vad som skulle komma när valslaget var över, och jag erinrar mig

Svar å interpellation. (Forts.)

hurusom jag vid det tillfälle jag första gången såg dessa affischer gav uttryck åt den uppfattningen, att detta var vad som försiggick under Billeruds- och Uddeholmsbolagen. Högerns valaffischer gåvo trogna bilder av svenska förhållanden, sådana man träffar på dem litet varstans och som jag här interpellerat om.

Herr statsministern konstaterade, att arrendefrilösningen för närvarande bedreves i mycket stor omfattning samt sade att han icke i allmänhet kunnat finna några klagomål häremot. Jag har givetvis varken anledning eller rätt att uttala några tvivel om herr statsministerns uppfattning i detta fall, men han är då synnerligen dåligt underrättad. Klagomålen måtte icke ha nått fram till honom, vilket i så fall givetvis är att beklaga. Det är möjligt, att regeringen icke mottagit några deputationer exempelvis från Värmland och Bergslagen, men sådana ha i alla fall skickats hit till Stockholm. Till den kommunistiska gruppen har ingått en mängd skildringar från enskilda arrendatorer, som uppsagts, som fått sina arrenden förhöjda, som vräkts eller som hotats med vräkning, därför att de icke köpa sina jordbrukslägenheter. De upprepa i allmänhet frågan: vad skydd erhålla vi av arrendelagstiftningen? Ha bolagen verkligen rätt att bära sig åt på detta sätt eller vad är att göra? Jag förmodar, att även andra partier fått dylika redogörelser och förfrågningar. Jag kan ställa frågan på nytt: huru anser herr statsministern att sådana arrendatorer skola gå till väga?

Beträffande den *sociala arrendelagens syfte* fällde herr statsministern ett yttrande, som jag tror kommer att förvåna många, som i denna lag trodde sig finna ett skydd. Nu får man i stället veta, att avsikten varit att stimulera jordägarna att sälja arrendegårdarna. Arrendatorerna, som i början gladde sig åt att de fått ett om än svagt skydd, finna sig plötsligt än mer utsatta för bolagens godtycke genom nämnda stimulering till försäljning. Man finner alltså, *att den sociala arrendelagen förvandlats till ett vapen mot arrendatorerna.* Härtill kommer, att samtidigt med försäljningarna arrendeavgifterna i allmänhet ökats. Bolagen bjuda därvid endast på två vägar, nämligen: »skriv på» eller »gå». Villkoren bestämma bolagen. Nu framhöll herr statsministern, att i många fall få arrendatorerna hjälp, då de bli i tillfälle att köpa lägenheterna genom *statens egnahemslån.* Ja, detta är verkligen en ganska problematisk hjälp. Äro lägenheterna för små, som de ju ofta äro, få vederbörande ingen utkomstmöjlighet. Äro husen förfallna, såsom de också i mycket stor utsträckning äro — jag konstaterade detta vid en undersökning för icke längre än en månad sedan — måste han skaffa medel till reparation eller ombyggnad. Arrendatorerna böra då söka undvika att på detta sätt sätta sig fast, då de ju visserligen fått ett lån, som jag förmodar bolaget tar hand om, men icke ha någon möjlighet att försörja sin familj, särskilt som de dessutom måste betala en viss ränta på lånen. Arrendatorerna under Uddeholmsbolaget ha sannerligen en tvivelaktig nytta av att intendenten Behm sitter i egnahemsnämnden och tillstyrker sådana lån. Man förstår nämligen huru saken ligger till, då man tager fasta på de uppgifter som i fjol under interpellationsdebatten lämnades i en redogörelse efter undersökning av egnahemsinspektören. I denna redogörelse heter det bl. a.: »Bolaget hade sålunda tidigare så att säga i förlag på en gång verkställt en omfattande uppstyckning och i samband därmed relaxerat inteckningar. Den sålunda för försäljningar lösgjorda marken omfattade tillhopa 11,290 hektar, varav 3,450 hektar åker, 2,376 hektar ängsmark och 5,464 hektar skogs- och annan mark.» »Annan mark» är i de flesta fall mossar och sådant som det icke växer någonting på. Man förstår då, att det finns ingen möjlighet för sådana människor att i fortsättningen bo kvar på dessa platser, och det blir därför ingen som helst fördel för många av dem

Svar å interpellation. (Forts.)

att erhålla egnahemslån. De som ha någon nytta av saken är bolagen, som få sitt på det torra.

Det inträffar nu ofta, att under denna av herr Lindman själv under valrörelsen såsom allt annat än lysande för jordbruket betecknade tid arrendeavgifterna höjas med 50, 75 och 100 % och därutöver. Dessa arrendeförhöjningar ha företagits generellt, över hela linjen, även om byggnaderna varit så förfallna, att man överhuvud knappast kan tro, att det är verklighet, och även om bolagen försumma reparationer under den tid som gått — trots löften om att verkställa sådana. När man företager sådana arrendeförhöjningar och hotar med utkastning av arrendatorerna eller söker påtvinga köp, står detta dåligt i överensstämmelse med omtanken om ifrågavarande idoga, skötsamma och arbetsamma människor. Gå arrendatorerna icke med på vad som förelägges dem, blir det uppsägning. Sitter då arrendatorn kvar och han icke flyttar, tillgriper bolaget metoden att godtyckligt driva in de belopp, som man begärt i arrende för lägenheten. Jag tager mig friheten att till kammarens protokoll anföra ett par punkter ur en av ett större bolag insänd skrivelse, som belyser bolagets tillvägagångssätt. Det heter där bl. a.: »Med hänvisning till vår tidigare anmaning till Eder att avflytta från Edert boställe få vi härmed meddela, att avflyttningen skall vara verkställd» — och så angives viss dag. »Om ni likväl kvarbor efter nämnda dag, anses detta innefatta godkännande från Eder sida av följande: 1) Därest, såsom bolaget uttalar förhoppning om, nytt arrendeavtal mellan Eder och bolaget inom kort kommer till stånd, skall detta avtal reglera hela tiden efter» — och så kommer ett datum. 2) »Under tiden, intill dess nytt avtal må komma till stånd, resp. till dess Ni avflyttar utan att avtal slutits, kommer bolaget att debitera Eder arrende efter» — och så kommer beloppet — »kronor för år i avräkning vid varje utbetalning av arbetsförtjänst» — och så mycket arbetsförtjänst ser man ju alltid till, att de få. Så heter det vidare: »Det arrendebelopp, som vid varje likvidstillfälle avräknas, skall givetvis motsvara den arrendetid, som förflutit från den dag, intill vilken arrende erlagts. I övrigt komma villkoren i bifogade kontraktsformulär att tillämpas.»

När det gäller dylika fall, blir det sålunda en fullkomligt godtycklig behandling av dessa arrendatorer, och därför borde riksdagen givetvis, på sätt vi yrkade från kommunistiska gruppen i en motion vid innevarande års riksdag, genom en bestämmelse om retroaktiv tillämpning av de arrendelagar, som redan finnas, söka skydda arrendatorerna. Jag vill givetvis inte lasta herr statsministern ensam för den utgång, som denna motion fick här i kammaren. Vi fingo ju bara ett tiotal röster i hela kammaren för vårt yrkande och högern befinner sig sålunda i gott sällskap med socialdemokraterna, och det får väl betraktas såsom ett utslag av riksdagens inställning till arrendatorerna överhuvud. Man ville icke vara med om att giva dessa det skydd, som de genom en dylik lagbestämmelse skulle kunnat erhålla, utan man sökte krypa bakom formella skäl, och kammaren avslog det ifrågavarande förslaget, för vilket, som jag nämnde, endast ett tiotal röster avgåvos. De som då röstade mot förslaget få dela ansvaret med statsministern.

Arrendatorerna äro inte hjälpta ur sitt kritiska läge genom att riksdagen på detta sätt ställer sig avvisande till deras billiga och berättigade krav. De utvägar, som i år ha anvisats av riksdagen, och de utvägar, som herr statsministern antytt i sitt svar i dag, leda icke till någon lindring i det bekymmersamma läget för arrendatorerna.

Hans excellens herr statsministern **Lindman**: Herr talman! I anledning av interpellantens anförande skall jag be att för kammaren få påpeka, att jag

Svar å interpellation. (Forts.)

i mitt svar till honom framhållit, att statens egnahemsstyrelse sedan flera månader tillbaka planlagt en närmare undersökning i sommar av de med arrendeförsäljningarna i Värmland förenade omständigheterna, närmast beträffande de fall, där egnahemslån ifrågakomma. Detta var gjort, långt innan herr Spångberg framställde sin interpellation, varom jag förvissat mig genom samtal med egnahemsinspektören, med vilken jag haft ingående överläggningar beträffande dessa frågor.

Jag vill vidare framhålla, att herr Spångberg i sitt anförande nu har givit sig in på vissa frågor, om vilka han interpellerade i fjol, men om vilka han icke interpellerat i år, och då jag i mitt nyss avgivna svar icke tagit upp de frågor, som berördes i fjolårsinterpellationen, så är det därför, att jag trott, att han ville ha svar på sin interpellation i år, men icke samtidigt få något ytterligare svar på interpellationen i fjol. Då var det fråga om det stora och viktiga spörsmålet om skogstilldelning vid försäljning av avstyckade egendomar, och när den dåvarande statsministern från denna plats besvarade den interpellationen, hade jag från min plats på stockholmsbänken tillfälle att också uttala mig om, hur jag såg på hela denna fråga om skogstilldelningen. Det går an att läsa i kammarens protokoll för den 31 maj i fjol vad jag då yttrade, och där kunna herrarna finna, att den uppfattning jag då företrädde, kanske skiljer sig från många andras, i det jag för min del håller före, att skogstilldelningen är en ganska viktig sak, ehuru förenad med vissa svårigheter vid genomförandet. Jag ber att få hänvisa den ärade interpellanten till att taga del av mitt yttrande i fjol.

Jag vill vidare påpeka, att hela den ytterligt svåra frågan i vad mån en person, som varit arrendator och som köpt sitt arrendeställe av jordägaren, därefter skall vara berättigad att erhålla arbete på säljarens egendom, hela denna fråga har interpellanten icke talat om i sin interpellation i år. Jag tycker därför det är rätt egendomligt, när interpellanten står upp här och i viss mån klandrar, att jag icke svarat på detta. — Jag har velat yttra dessa ord som en förklaring till kammaren, varför jag icke nu i år tagit upp även denna mycket svårlösta fråga till besvarande. Jag vill också fästa uppmärksamheten på, att när kronan säljer en arrendeegendom med äganderätt till arrendatorn, så lämnar kronan icke denna arrendator någon utfästelse om att han skall få arbete för framtiden på kronans mark.

Det är naturligtvis ytterst svårt att meddela några bestämmelser angående i vad mån en person, som köper mark och blir självvägande, skall ha rätt att för framtiden erhålla arbete av jordägaren. Jag tror, att det är en lagstiftning, där det även för kommunisterna skulle vara ganska svårt att formulera lagparagraferna.

Interpellanten talade också om arrendators företrädesrätt att friköpa. Ja, det är ju alldeles uppenbart, att jag icke kan känna till hur det härvidlag förfares över hela Sveriges rike, utan jag har hållit mig till vad jag har egen erfarenhet om, och enligt min erfarenhet har det icke gått till på det sättet som interpellanten säger. Jag tror man kan säga, att det är ytterst sällan en arrendator icke får — och det i ganska god tid numera — företrädesrätt att köpa. Då nu interpellanten själv pekar på, att en arrendator kan få egnahemslån, när han skall friköpa, så menar jag, att det är en mycket stor hjälp för arrendatorn om han kan få sådant lån för att verkställa denna friköpning, ty det bör ju underlätta köpet. Det förefaller emellertid nästan, som om interpellanten vore förargad över, att arrendatorn kan få egnahemslån, ty han menade, att det icke var staten, som skulle hjälpa arrendatorn, utan jordägaren. Kan interpellanten klara ut riktigt, hur han menar med den saken? Är det något ont i, att staten lämnar egnahemslån till personer, som vilja skapa ett eget litet jordbruk? Är det något felaktigt i, att de erhålla egnahemslån för detta

Svar å interpellation. (Forts.)

ändamål? Det har jag för min del, åtminstone hittills, aldrig trott, och såvitt jag vet, har det heller aldrig förekommit här i riksdagen, att någon motsatt sig en dylik sak eller kunnat för mig påvisa, att det skulle ligga något oriktigt i ett sådant förfarande. Jag tror, att myndigheterna anse ett sådant förfarande fullt i sin ordning, och det tycker jag, herr talman, också att det är.

Nu skulle det vara av intresse att få veta efter det långa yttrande, som herr Spångberg hade, vad han egentligen vill, ty, uppriktigt sagt, blev jag icke på det klara med vad han menar i detta fall. Vill han, att det fortfarande skall finnas arrendatorer på dessa jordar, eller vill han, att jordarna skola frilösas och försäljas? Vill han det sistnämnda, så kan han få exempel på en hel mängd företag, som i stor utsträckning och *i regel* — jag kan understryka ordet i regel — försälja sina arrendejordar till sina arrendatorer. Vill interpellanten detta, anser han det förmånligt, att en arrendator får köpa den jord, på vilken han sitter, och, antingen han kan få egnahemslån eller har möjlighet att på annat sätt skaffa sig pengarna, får tillfälle att komma i besittning av ett eget litet jordbruk? Är detta förmånligt eller är det olägligt? Är det kanske bättre, att han sitter kvar som arrendator? Jag vill säga herr Spångberg, att för min personliga del har jag den uppfattningen, som jag uttalade i fjol, nämligen att det mången gång för de arrendatorer, som äro hänvisade till att ha arbete i skogarna, kan vara lika fördelaktigt att sitta kvar som arrendatorer. Jag vågar säga, och det sluter jag mig till av min egen mångåriga erfarenhet, att arrendatorer på brukens och bolagens egendomar ofta ha en ställning, som är fullt så god som den person har, som sitter med äganderätt. Han är, som jag sade i mitt interpellationssvar, befriad från så gott som allt underhåll av husen, och han är naturligen på ett helt annat sätt än om han sitter som självvägande tillförsäkrad arbete. Det måste vara så; det kan icke hjälpas, att den som är arrendator kommer att få företrädesrätt framför andra, när det gäller arbete.

Min erfarenhet om dessa saker är grundad på en tid av, jag kan säga, åtminstone 40 år, och den långa tidens erfarenhet har lärt mig, att dessa arrendatorer ha det synnerligen bra. Men å andra sidan kan jag ju inte förneka, att här ha statsmakterna själva gått in för, att dessa bolag skola och böra sälja egendomarna. Om herr Spångberg velat göra sig mödan att taga reda på den ståndpunkt, som jag intog i denna fråga i Norrlandskommittén för ungefärligen 24, 25 år sedan, då skulle han ha funnit, vilken uppfattning jag där hade om dessa spörsmål och hurusom denna min uppfattning ingalunda överensstämde med den ståndpunkt, som riksdagen sedermera intagit i dessa frågor. När riksdagen gick in för den norrländska arrendelagstiftningen — jag tror det var omkring 1909, jag minns icke riktigt — så gjorde riksdagen först och främst det uttalandet, att om en arrendator skulle sitta kvar som sådan, så borde man bereda honom den största möjliga trygghet i hans arrende. Därför fastslogs den femtonåriga arrendetiden, därför bestämdes det, att legan skulle vara till beloppet bestämd etc., att underhållet skulle utföras av jordägaren o. s. v. Vidare är att märka, att denna arrendelag var utomordentligt sträng mot den som ägde jorden och utomordentligt förmånlig för den, som var arrendator. Det var den ena sidan av saken, men den andra sidan av saken var den, att riksdagen genom dessa stränga bestämmelser ville söka förmå jordägarna att avyttra sina hemman, så att arrendatorerna skulle bli självvägande. — Nu klagar man över både det ena och det andra, och jag vet sannerligen icke vad man vill ha åtgjort i olika hänseenden.

Herr Spångberg har talat i sin interpellation om tvenne speciella fall från Värmland, beträffande vilka han menar, att jordägaren icke skulle ha behandlat arrendatorerna på ett riktigt sätt. Jag vet nu inte, om herr talmannen tillåter, att man, med hänsyn till grundlagens föreskrifter, talar om särskilda fall. Jag skulle för övrigt knappast tro, att de ärade ledamöterna av kam-

Svar å interpellation. (Forts.)

maren behöva höra dessa fall omnämnas. Jag har lämnat handlingarna röran-de dem till herr Spångberg i dag på förmiddagen, han har läst dem, och, såvitt jag kan förstå, har han icke kunnat vederlägga dem. Enligt min uppfattning är det alldeles klart, att i båda fallen ha arrendatorerna blivit erbjudna av bolagen att få köpa, men förklarat att de icke ville. Handlingarna äro fullt klara, och jag kunde icke se, att herr Spångberg vågade göra någon starkare invändning mot vad som stod i papperen eller göra gällande, att det icke förhöll sig så, som det uppgavs där.

Nu har herr Spångberg stått och ordat vitt och brett om vallöften och om vad man talat om under valrörelsen. Jag vill säga, att vad detta speciella fall och de frågor, som här berörts, angår, så har jag icke vid något enda tillfälle under valrörelsen kunnat tala på annat sätt eller lägga mina ord så, att de kunnat få annan betydelse, än vad som uttalades av mig den 31 maj 1928 under debatten i anledning av herr Spångbergs interpellation. Det vågar jag påstå, och jag tror, att han i de referat, som finnas av mina anföranden i valrörelsen, skall förgäves leta efter något, som kan giva belägg för, att något annat förekommit. Det är därför fullkomligt oriktigt av honom, och jag vill tillbakavisa försöket att nu stå här och söka inbilla andra kammarens ledamöter, att det under valrörelsen förekommit något dubbelspel eller någon cynism på dessa punkter från min sida.

Herr Spångberg har vidare talat om ägostyckningslagen, och han har beskrivit inför kammaren hurusom han och hans kamrater inom kommunistiska gruppen motionerat om, att det genom lag skulle skapas möjlighet att få tilldelning av jord till tidigare gjorda ägostyckningar. Såsom han själv sade, avslog kammaren den motionen, och det var endast kommunisterna, som stodo upp och röstade för densamma. Jag får då säga, att enligt min uppfattning befinner jag mig åtminstone i det bättre sällskapet i det fallet, eftersom jag står på samma sida som alla de andra och icke bland kommunisterna.

Vad ägostyckningslagen beträffar kan herr Spångberg få upplysning om min uppfattning i fråga om densamma genom att läsa igenom protokollet vid interpellationsdebatten i fjol. Jag tror det var redan 1896, som jag framhöll, att det vore förkastligt att söka genomföra en lagstiftning om ägostyckning utan att samtidigt träffa bestämmelser om att skogstilldelning skulle ske till dessa avstyckade hemman. Jag var kanske en av de få, som intog den ståndpunkten, och det är alltså 33 år sedan, som jag bildade mig den uppfattning jag fortfarande har i denna fråga. Jag klandrade alltså den nyss antydda tanken, men förslaget till ägostyckningslag antogs av riksdagen, lagen trädde i kraft, ägostyckningar ägde rum enligt densamma, och dessa ägostyckningar äro gällande. Nu säga herr Spångberg, kommunisterna och herr Lindhagen, att detta är alldeles galet, och att det måste skapas en tilläggslag, varigenom det skall bli möjligt för innehavaren av dylik avstyckad jord att genom expropriation få sig skog tilldelad. Vi ha redan hört, vilken utgång detta förslag fick här i andra kammaren vid innevarande års riksdag.

Jag skall icke uppehålla tiden mycket längre. Det har väckt herr Spångbergs förvåning, att man inte nu har förklarat, att det skall göras någonting i detta fall. Jag skall då, herr talman, be att få säga, att jag å min sida blivit förvånad över, vad herr Spångberg anfört. Jag har blivit förvånad därför, att den 16 mars i år förekom här i kammaren, såsom jag förut tillåtit mig anföra, ett andra lagutskottets utlåtande nr 16 angående en effektiv rättsordning för frilösning av sociala arrendejordbruk, tryggad genom lag, ledd av samhället och stödd av expropriationsrätt. I den debatten hade herr Hage ett anförande på ungefär en halv sida i protokollet, varefter en ledamot av utskottet helt kort yrkade bifall till utskottets hemställan, som därefter av kammaren utan vidare bifölls. I nästföljande paragraf i protokollet förekomma motioner om

Svar å interpellation. (Forts.)

vissa ändringar i de sociala arrendelagsbestämmelserna, och i detta ärende förekom det en debatt här i kammaren, men i ingendera av debatterna i dessa båda ärenden hade, såvitt jag kunnat finna, herr Spångberg ett enda ord att säga. Nog är det ett rätt egendomligt bruk och ägnat att i hög grad förvåna, att när en motion, vilken varit föremål för behandling i andra lagutskottet, som avgivit ett vidlyftigt betänkande över motionen och avstyrkt densamma, kommer upp till behandling i kammaren och avslås utan att en viss ledamot av kammaren har ansett, att han borde med ett ord uppträda mot utskottets avstyrkande och till förmån för motionärernas önskan, nog är det rätt egendomligt, att denna ledamot kort tid därefter kommer med en interpellation och begär, att man skall göra något, som står i strid med vad riksdagen så nyligen uttalade.

Herr **Norling:** Herr talman! Jag skall icke förlänga debatten, ty redan den 16 mars hade jag tillfälle att i ett anförande angiva min uppfattning om de här spörsmålen. Jag kan dock icke underlåta att erinra om, vad jag då anförde gentemot utskottet, nämligen att man, vid den undersökning, som företagits, icke vänt sig till den part, som kunnat lämna de bästa och mest objektiva upplysningarna. Samma anmärkning kan jag i dag rikta mot regeringen och det svar, som herr statsministern lämnade. Jag har även för någon dag sedan haft tillfälle att resonera med en av arrendatorernas förtroendemän, som meddelade, att han icke blivit hörd eller varit tillfrågad i något fall. En så beskaffad undersökning kan enligt mitt förmenande givetvis inte lämna det bästa resultat.

Det är dock på det sättet, mina herrar, att de pågående försäljningarna däruppe sprida olust, och människorna äro rädda för dem. Jag kan i stor utsträckning giva herr statsministern rätt däruti, att saken har utvecklat sig på det sätt, att dessa människor nu kommit i en sämre ekonomisk ställning än den de förut befunno sig uti såsom arrendatorer. Men däremot ber jag att få protestera mot herr statsministern, när han säger, att de för närvarande ha en synnerligen god ställning. Deras kamp för tillvaron är säkert hårdare och svårare än snart sagt någon annan kategori av medborgare i vårt land. Det är därför mycket ovisst, om de skola kunna slå sig fram efter denna friköpning, enär deras ekonomiska ställning otvivelaktigt kommer att försämras högst betydligt. Deras utgifter komma nog att ökas med åtminstone 300, 400 kronor per år. Men detta står visst, som redan förut påpekats, i sammanhang med den sociala arrendelagen även om syftet med denna ifrån vårt håll icke varit detsamma, som angavs av herr statsministern. Men varför dessa arrendatorer kommit i ett sådant nödläge är givetvis därför, att de fått betala mera för sina gårdar än arrendeavgifternas kapitaliserade värde. Jag kan i detta sammanhang även villigt erkänna, att priserna, åtminstone på arrendegårdarna i den bygd, som jag bäst känner till, icke precis kunna betecknas såsom orimliga, men vad som än betalas utöver det kapitaliserade värdet av arrendeavgifterna försätter dessa människor i ett sämre ekonomiskt läge än förut. Detta åter beror bland annat på följande. Bolagen ha för sina arbeten i skogarna förut varit beroende av arrendatorerna. Så är emellertid icke längre förhållandet. Tillgången på arbetskraft är långt större än förut och därför kunna bolagen nu sälja sina arrendegårdar utan något äventyr för dem själva. Den ekonomiska risken för dessa s. k. friköpta blir emellertid härigenom oerhörd.

Jag fick ett erkännande av herr statsministern åt den tankegången, som jag för övrigt länge varit inne på, nämligen att bolagen komma att känna ett mindre ansvar mot de s. k. friköpta än vad de förut ha känt för dem såsom arrendatorer, ifråga om tilldelandet av arbete. Denna ansvarskänsla är dock så ringa, att den, om den sjunker, mycket snart når bottenläget. Då komma de

Svar å interpellation. (Forts.)

här människorna i ett olyckligt läge. De komma icke att kunna klara sina frilösta gårdar. Det är därför, som jag har ansett, och jag uttalade den önskan vid debatten den 16 mars i år, att statsmakterna måtte ägna denna sak ett vaket socialt intresse för att skydda dessa människor. Det är beklagligt, att den här frågan, särskilt efter de löften, som gåvos i fjolårets interpellationsdebatt, ändå skall behöva diskuteras gång på gång. Men efter det svar, som har lämnats på dagens interpellation, förstår jag att denna fråga måste återkomma.

För övrigt vill jag angående dessa försäljningar säga, att det är få av de försålda torpen eller arrendegårdarna, som kunna försörja sin man. Vederbörande bliva i fortsättningen ännu mer än förut beroende av arbetstillgången på de stora bolagsskogarna. Jag vill i detta sammanhang återupprepa vad jag sade i mars i år, att bolagen behärska allt det arbete, som de här människorna äro vana vid att göra, helt enkelt därför att bolagen äga upp till 100 % av all jord i de kommuner, som det här är fråga om. Det är givet att resultatet blir, att den här äganderätten, som vi i dag diskuterat, endast och allenast blir en chimär så länge vederbörande för behållandet av äganderätten helt och hållet äro beroende av sina f. d. arbetsgivare d. v. s. av dem, som förut voro ägare av deras nu friköpta jord. Det är därför, som jag fortfarande hyser den uppfattningen att staten här måste göra ett ingrepp.

Det är klart att herr statsministern även gent emot mig kan fråga: var har ni uppslaget? Då vill jag säga, att en regering med vilja att bringa lagarnas anda och tillämpning i överensstämmelse med varandra även måste kunna få fram ett förslag, som skall kunna hjälpa de här människorna. Då denna arrendelagstiftning kom till stånd, voro ju alla partier eniga därom, att det gällde att skydda de ekonomiskt svaga på det här området.

Jag skall icke yttra mig beträffande en hel del andra spörsmål, som sammanhänga med denna fråga såsom angående egnahemslån och annat dylikt, ty jag delar varken statsministerns eller interpellantens uppfattning i det fallet. Jag skall därför sluta med att uttrycka den förhoppningen att statsmakterna måtte ägna den här frågan en ingående prövning. Det var glädjande att höra, att egnahemsstyrelsen nu skall på ort och ställe studera de här förhållandena. Jag hyser så mycket större glädje däröver, som jag vid den egnahemskonferens, som för någon tid sedan ägde rum här i Stockholm, gjorde framställning i denna sak till statens egnahemsinspektör.

Herr **Magnusson** i Skövde: Herr talman! Då jag inom andra lagutskottet haft tillfälle att ganska ingående följa de många lagförslag i hithörande ämnen, som ha varit föremål för riksdagens prövning under de sista åren, kan jag på grund av detta vitsorda, att man från det håll, som herr Norling företräder, och jag skulle tro även från kommunistiskt håll, på sin tid har låtit framskymta, att en av avsikterna med den skärpta arrendelagen icke endast var att trygga arrendatorernas ställning, utan också att framtvinga en försäljning av arrendeställena. Nu är det alldeles uppenbart att om försäljning av arrendeställena i många fall kan vara lämplig och bör företagas även ur innehavarnas synpunkt, är det ju också lika uppenbart, att det finnes vissa slag av arrendeställen, vilkas innehavare i viss mån komma i en sämre ställning om de förvärva ställena med äganderätt, därför att ställets beskaffenhet är sådant — jag hinner icke ingå på att förklara detta — att det, så länge det är ett arrendeställe, har ett visst stöd av stamfastigheten men som genom försäljningen går förlorat. Jag vill icke här underlåta att påpeka — jag har haft tillfälle att göra det enskilt en gång för herr Norling — att den skärpta lagstiftningen ifråga om arrenden, som riksdagen genomfört, kanske icke enbart som man åsyftade verkat till förmån för arrendatorerna. I vissa hänseenden har så varit fallet, men lagen har verkat också så pass ofördelaktigt för jordägarna

att den nog i många fall framtvingat en försäljning, där sådan icke skulle ha kommit att äga rum, om arrendebestämmelserna icke varit av sådant tvingande och för jordägaren oekonomiskt slag, att även han varit nödsakad att räkna med de ofördelaktiga ekonomiska faktorerna av att ha lägenheten kvar i sin ägo.

Svar å interpellation. (Forts.)

När nu i denna interpellationsdebatt från interpellantens sida talades om arbetstillgången och han rent av ville ifrågasätta en skyldighet för säljaren att hålla köparen med arbete, så vet jag verkligen icke, om han tänkt den tanken fullständigt ut, ty skall man förutsätta någon sådan skyldighet för säljaren, så måste man väl också förutsätta någon motsvarande arbetsskyldighet för köparen, och det är ett förhållande, som lär vara mycket svårt att vid försäljning reglera.

När man vidare, som herr Norling gjorde, talade om köpeskillingarna för dessa arrendeställen, och att de, i den mån köpeskillingen överstiger det kapitaliserade värdet av arrendeavgifterna, måste anses för höga, ber jag att i förbigående få omnämna att det ju i regel är sällan, som arrendet för en egendom lämnar full ränta på de låga köpeskillingar, som för närvarande betalas för jordbruksfastigheter. I här föreliggande fall måste man dock observera, att arrendet i regel utgår endast för inägojord och betesmark. I de flesta fall tillkommer vid försäljningen emellertid även skog, och då måste naturligtvis, om man skall söka beräkna köpeskillingen efter arrendet, ett visst värde räknas även för denna skog. Följaktligen kan alltså det kapitaliserade arrendet icke bli alldeles normgivande för köpeskillingen.

Nu förhåller det sig så att den nya skifteslagstiftningen ju föreskriver, att skogstilldelning skall ske i de fall, där sådant överhuvud taget är möjligt. Men jag kan icke underlåta att påpeka, att det i många fall visat sig, att arrendatorerna haft svårigheter, när det gällt att åstadkomma den större köpeskilling, som måst betingas därför att viss skogstilldelning skett. Sådana där generaliserande bestämmelser kunna nog verka på två sätt, både till fördel och till nackdel, övervägande dock, det vill jag erkänna, till köparens fördel, men det kan också verka ofördelaktigt för honom.

Frågan är ju ganska svårlöst, det vill jag gärna erkänna, men jag tror, att man måste försöka se frågan ur olika synpunkter. Man bör icke endast därför att till äventyrs en eller annan arrendator, som icke har fått eller kunnat köpa sin arrendegård, ur sina subjektiva synpunkter framkommer med klagomål, springa åstad och påstå att de framdragna exemplen äro betecknande för hela rörelsen. Det är ju så många andra synpunkter, som inverka och som också måste tagas i betraktande för att man rätt skall kunna bedöma detta ganska svåra spörsmål.

Herr **Pettersson** i Hällbacken: I sitt svar har herr statsministern poängterat den uppfattning han företrädde i den s. k. norrlandskommittén, men sedan har han därjämte ställt några frågor, som han ansåg borde besvaras.

Herr statsministern erinrade, som sagt, om sin inställning till norrlandskommittén. Jag vill då hålla honom räkning särskilt för en sak därvidlag, som jag anser vara riktig, och det är hans uppfattning rörande vanhävd av jordbruk. Han ansåg, att det borde komma till stånd en lagstiftning i den delen, som icke som nu är fallet endast omfattar en del av landets jordbruk, utan alla jordbruk. Det har ju så sent som i år i riksdagen från socialdemokratiskt håll motionerats om och begärts att ifrågavarande lag skulle omfatta samtliga jordbruk i landet.

Sedan var det ett par andra frågor, som herr statsministern gjorde. Han framställde bl. a. i sitt andra svar följande fråga: Är det bättre att ha arrendatorer än självvägande bönder? Ja, herr statsminister, jag skulle vilja säga, att det beror på hurudana de självvägande böndernas jordbruk äro och huru

Svar å interpellation. (Forts.)

arrendatorernas jordbruk äro. Äro de självägande böndernas jordbruk så små att de icke hava sin utkomst därpå, då är äganderätt av sådana jordbruk i de flesta fall till stort men för sina ägare. Herr Magnusson i Skövde har enligt sitt inlägg här trott sig av de förslag, som framkommit från det socialdemokratiska partiet angående den sociala arrendelagstiftningen, kunna utläsa, att man därmed åsyftar en försäljning av jorden. Ja, jag tror icke, att det socialdemokratiska partiet eller de som ha varit med om genomförandet av den sociala arrendelagstiftningen tänkt sig dithän. Vad man var inne på, var ett försök att få arrendatorernas ekonomiska ställning förbättrad. Man ville få till stånd en arrendelagstiftning, som gick ut på att arrendena icke längre skulle vara så kort tid som ett år, något som var mycket vanligt förut, utan man ville den tidsperiod, som lagen nu föreskriver härvidlag, nämligen 15 år.

Arrendatorer av jordbruksjord under trygga förhållanden kunna i många fall inte endast hava det bättre ekonomiskt än självägande bönder utan även större möjligheter att fullgöra sina förpliktelser mot samhället. Nu är det tyvärr så, herr talman, att det icke är första gången som riksdagen sysslar med denna fråga. Man kommer säkert framdeles att åter få behandla detta problem, som är synnerligen svårlöst. Det är hög tid att redan nu försöka komma fram till en lagstiftning i syfte att bemästra dessa missförhållanden.

Vi ha i detta land en massa jordbruk, som äro alltför små för att kunna försörja sina brukare. Genom de försäljningar, som ägt rum de sista åren, och som pågå alltjämt, bl. a. genom bolaget Svensk Jordförmedling, skapas det en del jordbruk, som äro alltför små för att kunna försörja sina brukare. Många av dessa jordbruk äro belägna i de skogrika delarna av vårt land, men erhålla icke någon skog sig tilldelad. Nu kan man ju säga, att det icke är möjligt att så kan vara förhållandet, ty den nya skifteslagstiftningen medgiver ju icke en utstyckning av jordbruk utan tilldelning av skog, där sådan finnes att tillgå. Då vill jag erinra om ett allbekant faktum, nämligen att en stor del av de jordbruk som försäljas äro jordbruk, som äro avstyckade före denna skifteslagstiftnings införande. Vederbörande hade tydligen på känn, att det skulle komma en sådan lagstiftning på detta område, och man insåg, att det då vore bra att ha allting klappat och klart, så att man kunde sälja gårdarna i sådana bruknings-delar som man fann med egen fördel förmånligt.

Nu har det bl. a. av herr Magnusson i Skövde nämnts att en omständighet, som gör att man icke får skog till jordbruken, är, att vederbörande arrendatorer i de delar av landet, där det finnes rikligt med skog, icke anse sig ha råd med att lägga skog till sitt jordbruk, därför att det blir för dyrt. Härtill vill jag säga, att det nog är riktigt, att det möjligen kan uppletas något sådant fall, men å andra sidan ligger det väl ändå så till, att de, som sälja dessa arrendeställen, till största delen äro de stora bolagen, och dessa vilja inte bli av med sin skog. När, herr talman, har man funnit, att vid försäljning av jordbruksjord man låtit skogslotterna följa inägojorden, då man sålt arrendegårdarna? I regel försälja bolagen inägojorden, men behålla skogen.

På tal om dessa försäljningar av för små jordbruk kommer jag in på det förhållande, som ofta påtalats här, att vi få jordbruk, som äro för små för att kunna försörja jordbrukaren och hans familj, därest vederbörande icke har extra inkomster. Det kan icke ur statsnyttans synpunkt vara annat än av stor betydelse, att man försöker ordna det så, att dylikt icke får ske. Då är man åter inne på en fråga, som diskuterats mycket förut och vilken jag tror det nog kommer att dröja länge innan riksdagen går in för att göra någonting åt. Vi måste nämligen här ha en lagstiftning, som gör det möjligt för dessa arrendatorer att komplettera sina små jordbruk med skogsmark eller annan jord där sådan finnes att tillgå, så att de få verkligt självförsörjande

Svar å interpellation. (Forts.)

jordbruk. För vinnande av detta syfte får inte riksdagen rygga tillbaka för expropriationsförfarandet, då så anses ur samhällssynpunkt behövligt.

Jag förstår mycket väl, herr talman, att den nu sittande regeringen icke vill gå in för en lagstiftning, som går ut på, att man skulle tillse att de jordbruk, som skapas i de skogrika delarna av landet, även om de äro avstyckade före den nya skifteslagstiftningens genomförande genom t. ex. ett expropriationsförfarande, skulle få så mycket skog sig tilldelade, som efter ortens sed kan anses lämpligt och behövligt. Men jag har svårare att förstå att den borgerliga vänstern i dessa punkter icke reagerar mot högerns jordpolitik. I den allmänna diskussionen hör man ofta, att skogen skötes bäst av bolagen och då den ligger sammanförd i stora komplex, därför bör också bolagen få behålla skogen. Ur samhällets synpunkt vore det dock betydelsefullare, skulle jag vilja säga, om de jordbrukare, som man med egnahemslån hjälpt till att upprätta och få till stånd jordbruk, få dessa så pass stora, att vederbörande ha möjlighet att få hela sin utkomst på dem, och naturligtvis i de trakter, där det finnes skog i mängd, också få sådan sig tilldelad, så att det räcker till husbehov. Förr eller senare kommer icke riksdagen ifrån att gå in för en lagstiftning, som går ut på att för skälig ersättning komplettera dessa små jordbruk. Försöka vi icke att råda bot just för dessa missförhållanden, som uppstått genom dessa massor av avstyckningar, som skett före den nya skifteslagstiftningens tillkomst, kommer antalet ofullständiga jordbruk att öka i oroande grad.

Herr **Spångberg:** Herr talman! Herr statsministern var förvånad över att jag gått in på frågorna om arbetstillgång, skogstilldelning och dylikt, då han egentligen inte hade berört dessa i sitt svar. Det är ju riktigt, att herr statsministern där inte ingående berörde dem, och därom har jag ej anmärkt. Men det är dock så, att herr statsministern i sitt svar riktade uppmärksamheten på dessa frågor, då han erinrade om egnahemsinspektörens undersökning i fjol och därvid anförde att föremål för särskild uppmärksamhet voro frågorna om de nuvarande arrendatorernas företräde till köp och deras möjligheter till att begagna sig av sådant företräde, om skogstillgång å de försålda lägenheterna, om tillgång till arbetsförtjänst å bolagets skogar, o. s. v., vilket ordagrant återgives efter herr statsministerns eget svar. Då ju dessa problem för övrigt äro av synnerligen stor vikt, då det gäller just utkomstmöjligheterna för dessa personer, så är det väl snarare en brist, om man inte skulle belysa dem i samband med detta spörsmål, än att det skulle vara ett fel att taga upp dem till behandling och peka på, huru bolagen, efter att hava tillskansat sig såväl dessa lägenheter som skogen och de övriga naturtillgångarna, avlösa och sälja dessa lägenheter så smått tilltagna och under sådana villkor, att det icke ges någon möjlighet för köparen att sedan försörja sig på en sådan lägenhet, allt under det att bolagen behålla skogarna och naturrikedomarna och draga förtjänst av dem i den utsträckning, som jag i mitt förra anförande pekat på och som vad Uddeholmsbolaget beträffar stigit med några miljoner varje år. Jag menar, att dessa förhållanden kunde vara en synnerligen viktig utgångspunkt, då man tänker sig, att en familj blir sittande på ett sådant ställe utan möjlighet till arbete och försörjningsmöjlighet.

Herr statsministern menade, att bolagen icke kunde vara skyldiga att hålla lägenhetsinnehavaren med arbete. Herr Magnusson i Skövde kom herr statsministern till hjälp i det fallet och menade, att den skyldigheten kan visst icke påvila bolaget. Ja, det gäller väl dock eller borde gälla för statsmakterna att framskapa sådana förhållanden, att man gör det möjligt för människorna att leva i det här landet. Då vid uppdelningen lägenhetsinnehavarnas anspråk fullständigt åsidosättas av bolagen, så är det fullt naturligt att, även om man

Svar å interpellation. (Forts.)

icke har några som helst förhoppningar om att den kapitalistiska staten skall ge sig in på ett sådant äventyr som att visa någon större omsorg om de fattiga arrendatorerna, man dock icke kan underlåta att draga fram problemet till belysning.

Jag var visst inte förargad över om en lägenhetsägare i allmänhet erhåller egnahemslån. En lägenhetsägare kan ju själv önska framkomma med krav, och det är i vissa fall både önskvärt och berättigat, att lån ges, men i de fall, som det här gäller, förhåller det sig icke så som herr statsministern framställde frågan: skall man hjälpa eller icke hjälpa med egnahemslån? På det sätt varpå man här går tillväga är det icke någon hjälp, då snarare stjälper man. Egnahemslånet beviljas, men ifrågavarande blivande lägenhetsinnehavare står där utan försörjningsmöjlighet på en egendom med förfallna hus, han står där utan arbete och med skulder upp över öronen. Det är sådana saker, rörande vilka man, även under nuvarande förhållanden, har rätt att ställa det anspråket, att de böra kunna undvikas.

Herr statsministern frågar: vad vill man egentligen; vill man, att man skall få köpa däruppe, eller vill man, att arrendatorn skall få sitta kvar? — Ja, intet av dessa fall, vare sig köpa eller sitta kvar som arrendator, kan ju vara något slutmål för arrendatorn i fråga; men då det gäller frågan som ett dagsaktuellt krav, då blir det närmast fråga om de betingelser, varunder denna arrendator eller egnahemsägare lever. Lever han under sådana betingelser, att han verkligen får en tryggad ställning genom att köpa, då, och om han önskar köpa, är det klart, att vi icke ha något emot, att han också blir i tillfälle att göra det och att staten då träder emellan med egnahemslån. Det är emellertid inte de sakerna det här är fråga om, utan det gäller de fall, där inga möjligheter till försörjning som egnahemsägare finnas eller där på grund av andra förhållanden arrendatorn icke kan köpa men han ändock ser sig nödsakad att sitta kvar, ty annars skulle han ställas utan hus och hem och utan utkomstmöjligheter med detsamma. Då måste riksdagen gå in för att bereda största möjliga trygghet åt dessa. Jag uttryckte i fjol under interpellationsdebatten, att vad som behövs och vad som t. o. m. det kapitalistiska samhället borde orka med är en lagstiftning, som tryggar brukarna vid den jord, som de bruka, oavsett om de äga eller arrendera den.

När herr statsministern sedan säger, att han är i gott sällskap, då på ena sidan befinna sig kommunisterna och på den andra så gott som alla andra, så vill jag säga, att dåliga sällskap visa ju ofta benägenhet att bli stora. Statsministern bör därför inte tro, att han befinner sig i gott sällskap, därför att det är stort.

Hans excellens herr statsministern **Lindman:** Herr talman! Jag skulle vilja säga några ord till herr Pettersson i Hällbacken. Jag har här i min hand ett ganska digert betänkande av jordkommissionen, i vilken herr Pettersson i Hällbacken var med, och vilket betänkande är underskrivet av herr Pettersson. Nu tillät jag mig i mitt förra anförande säga, att den norrländska arrendelagstiftningen var tillkommen därför, att man i första rummet ville bereda åt arrendatorerna en så god ställning som möjligt, men därjämte även för att förmå jordägarna att på grund av dessa strängare arrendebestämmelser överlåta eller försälja sin jord. Jag fällde det yttrandet på grund därav, att jag alldeles bestämt erinrade mig vad som yttrats av norrlandskommittén, i vilken jag var ledamot. Det är visserligen länge sedan, men jag är i alla fall övertygad, att det står på det sättet. Nu bestred herr Pettersson i Hällbacken detta och sade, att det sistnämnda inte var fallet, att sålunda icke statsmakterna med den stränga arrendelagstiftningen avsett att förmå jordägarna att sälja. Nu står det i jordkommissionens betänkande del VI sid. 219 ff. under rubriken

»Avlösning av arrendejordbruk m. m. A. Principutlåtande om avlösning av vissa arrendejordbruk samt förbättring av ofullständiga jordbruk» följande: »Avlösning av vissa mindre arrendejordbruk innefattar en viktig utbyggning av den sociala arrendelagen. En social arrendelag har till uppgift visserligen att trygga en arrendator i besittning av jordbruket till gagn både för det senare och för brukaren och utan skada för jordägaren. Den kan dessutom» — och nu ber jag herr Pettersson i Hällbacken observera följande, såsom norrlandskommittén erinrade, »få den uppgiften att främja frivilliga avtal om jordens övergång med självständig rätt till arrendatorn. Detta senare blir i varje fall målet såsom varande den önskvärda slutliga lösningen på den föreliggande frågan.» Betänkandet är undertecknat av herr Pettersson i Hällbacken.

Herr **Sköld:** Herr talman! Endast ett par ord. Jag fäste mig särskilt vid att hans excellens herr statsministern i sitt anförande sökte liksom skjuta riksdagen framför sig. Man kunde nästan få det intrycket, att herr statsministern menade så här: när nu riksdagen har tagit ståndpunkt i denna sak, varför skall man då mera tala därom? Jag menar, att herr statsministern kan ju ha rätt så till vida, att naturligtvis kan man anmärka mot interpellanten det, att när denna sak en gång förut varit föremål för kammarens behandling, så borde interpellanten då ha haft tillfälle att framföra sina synpunkter, så att han inte skulle ha behövt taga upp denna sak en gång till. I sak kan man väl ändå inte gilla en sådan åskådning. Ty om det är på det sättet, att det förekommer vissa sociala missförhållanden, då kan givetvis den omständigheten, att riksdagen icke har velat göra någonting däremot, icke vara skäl för att man inte skall tala därom.

Jag skall inte alls i dag upprulla hela det spörsmål, som det här är fråga om, jag skall endast tillåta mig att i all korthet hålla mig till den del av problemet, som här i dag varit en centralpunkt. Det är klart — det hade jag tillfälle att yttra även i en interpellationsdebatt förra året — att den sociala arrendelagens konsekvenser måste i viss mån bli, att bolagen vilja sälja sina jordbruk. Den saken är naturlig, och det är också enligt min mening fullkomligt självklart, att när man kommer med förslag till social arrendelagstiftning, så skall man ha dessa konsekvenser klart för sig, och då skall man vara beredd på, om man vill ha en social arrendelag, att ge den lagstiftningen en sådan komplettering, att konsekvenserna icke bli av svårartad beskaffenhet för dem, som falla under lagen. Nu har det här sagts, och det är fullkomligt riktigt, att med denna sociala arrendelag bolagen bli benägna att sälja sina jordbruk och arrendatorerna få lov att köpa, men att arrendatorerna då komma i den ställningen, att de icke få trygghet genom säker arbetsförtjänst. Det blir alltså en svår konsekvens för dessa arrendatorer. Jag tror för min del, att det är omöjligt att välja den väg, interpellanten här har ifrågasatt, att man skulle ålägga enskilda företag att ge arbete åt vissa självvägande bönder eller vissa andra enskilda arbetare. Det finns ingen möjlighet därtill, ty ett sådant stadgande skulle ju leda till, att man också skulle ålägga dessa bönder och arbetare en viss arbetsplikt hos den enskilde företagaren, och det är väl icke meningen att införa något slags modernt slaveri, herr Spångberg! Det är emellertid klart, att konsekvensen finns kvar. Den förutvarande arrendatorn riskerar att förlora sin arbetsförtjänst. Då frågar jag: vad är det för komplement, som behöves för att trubba av konsekvensen? Jo, det komplementet är utan tvivel, att de gårdar, arrendatorerna nu nödgats köpa, äro av den beskaffenhet, att de kunna försörja sina brukare. Nu veta vi, att bolagen hava i stor utsträckning utstyckat sina domäner enligt den gamla skiftesstadgan, varigenom det uppstått kamerala enheter och brukningsdelar, som icke äro av den be-

Svar å interpellation. (Forts.)

skaffenhet, att de kunna vara självständiga jordbruk och föda sin man. Då menar jag: vill man gå in för social arrendelagstiftning med dess konsekvenser, skall man åtminstone vara med också om att i det allmännas hand sätta den makt, som gör det möjligt för det allmänna att se till, att arrendegårdar, när de försäljas, få sådan storlek och sådant utseende, att de kunna föda sin man. Det nyttar icke, att riksdagen säger nej till den frågan år från år. Ansvaret står kvar. De partier, som varit med om att genomföra en social arrendelagstiftning, utan att ha mod att ställa sig bakom en kompletterande lagstiftning, den lagstiftning, som gör det möjligt att göra de friköpta arrendegårdarna till självständiga jordbruk, de ha ansvar, och de kunna inte komma ifrån det. Den saken måste påpekas i riksdagen tills denna lucka i lagstiftningen blir fylld.

Jag tycker, att det är ganska underligt, att vi skola behöva föra denna debatt i år. Den fördes i fjol, och jag kan inte här underlåta att påpeka, hurusom de frisinnades ledare, den dåvarande statsministern, ifrån regeringsbänken erkände, att det här fanns anledning att se upp, att följa saken och att vidtaga åtgärder. Låt mig påpeka, att bondeförbundets dåvarande ledare, herr Johansson i Kälkebo, uttalade sitt intresse för saken och sin förmodan, att någonting behövde göras. Det var alltså från alla sidor, utom möjligtvis från högerpartiets sida, vid fjolårets riksdag dokumenterat intresse för denna sak, och ändå står man på samma fläck i år som i fjol. Ett år har förrunnit utan att något gjorts åt denna sak, vilket jag tycker bör understrykas i denna debatt.

Med herr Sköld förenade sig herr *Norsell.*

Herr **Hage:** Herr talman! Det är en sak, som jag tycker att herr statsministern kunde vara överens med oss om, nämligen att det är synnerligen beklagligt, då det förhållandet inträffar, att en gammal arrendator, som i många år har suttit på och uppodlat en lägenhet, sedan, när lägenheten säljes, icke får köpa den. Jag föreställer mig, att man kan på goda skäl göra gällande, att om han icke har en *juridisk* rätt till den jord, som det är fråga om, han åtminstone har på sätt och vis en *moralisk* rätt efter de många årens arbete att få alltjämt behålla och odla den jord, han uppodlat.

Men jag tycker också, att det skulle kunna göras gällande en viss moralisk rätt i ett annat avseende. Herr Sköld har redan varit inne på den saken. Jag vågar nämligen gå så långt, att jag påstår, att om det verkligen förhåller sig på det sättet, att en sådan arrendator under många år arbetat åt ett bolag, det icke är något orimligt att kräva att, sedan förhållandet mellan jordägaren och brukaren-arbetaren har övergått till ett annat förhållande, där arbetaren blir ägare av den jord, han förut brukat, det finns en viss moralisk rätt för honom att fordra, att han alltjämt bibehålles i sitt arbete. Jag vet mycket väl — och därvidlag vill jag instämma med den föregående talaren — att detta förhållande knappast kan slås fast i lag. Men å andra sidan förstår jag egentligen inte, vad det skulle finnas för anledning från ett sådant bolags sida att, sedan personen i fråga blivit självvägande och han fortfarande är en duglig arbetare, ställa honom i en annan ställning till bolaget såsom arbetsgivare, och varför han icke alltjämt borde tillförsäkras rätt att få arbete. Man kan naturligtvis inte gärna genomföra en lagstiftning på det området, men jag skulle dock undra, hur det skulle ställa sig, om en regering som den nu sittande, med herr Lindman i spetsen, gjorde en framstöt hos dessa jordägare och bolag och framhölle för dem, att det finnes hos regeringen den meningen, att ett sådant förhållande alltjämt bör äga bestånd, att dessa människor, som icke kunna leva uteslutande på sin jord, alltjämt böra få arbete. Jag föreställer mig, att en

regering, som är i den ställning som herr Lindmans, borde ha en viss auktoritet på det hållet. Om från en sådan regerings sida man ginge in för att göra ett sådant uttalande, så antager jag, att det skulle kunna åstadkomma en viss effekt på den ifrågavarande sidan. Jag skall alltså sluta med att det skulle vara rimligt, om från riksdagens sida en maning i detta avseende sändes till den nu sittande regeringen.

Svar å interpellation. (Forts.)

Herr **Pettersson** i Hällbacken: Herr talman! Herr statsministern har citerat dels norrlandskommittén och dels jordkommissionen. Av citaten skulle framgå, att den sociala arrendelagstiftningen skulle medverka till försäljning av självständiga jordbruk. Ja, det må så vara, herr talman, att ett sådant citat från norrlandskommittén ingår i jordkommissionens motivering, men jag vill säga en annan sak till herr statsministern. När herr statsministern satt i norrlandskommittén, varifrån det anförda härleder sig, hade då herrarna tänkt sig den mycket, mycket intressanta omständigheten, att de jordbruk, till vilkas försäljning man genom lagstiftning skulle medverka, skulle bli jordbruk, som icke ha berättigande att kallas jordbruk och som inte kunna försörja brukaren och familjen? Det är något i denna sak, som man icke kan komma förbi.

När nu den ena parten, den starkare parten, den som äger jorden, ser, att statsmakterna gå in för en lagstiftning, säger den: var så god, lagstifta, det är vi som ha den ekonomiska makten! — Jag kan icke utläsa annat utav resultatet av den jordförsäljning, de avstyckningar, som ägt rum före skiftes-lagstiftningen, än att man resonerat på det sättet. Jag skulle, herr talman, då vilja rikta den frågan direkt till herr statsministern: är det inte så att om vi genomfört en lagstiftning här i landet, vilken, som det visat sig, man kringgått på flagrant sätt, man borde försöka råda bot för att lagens anda och mening kringgås. Det är en fråga, herr talman, som alltjämt står öppen för herr statsministern och för regeringen. Skola de herrar, som sitta och styra landet, lugnt åse, att det man åstadkom, när man genomförde den sociala arrendelagstiftningen, icke blev vad man avsåg utan är till skada för arrendatorerna?

Mot en expropriationslagstiftning av antydd karaktär invändes ofta, att lämpliga organ saknas för en saklig prövning av huruvida expropriation är berättigad. Vi ha därvidlag bland annat kommunala myndigheter, egnahemsnämnder, hushållningssällskap och länsstyrelserna. Och därest icke dessa myndigheter äro tillfyllest kan ju riksdagen besluta tillsättande av särskilda myndigheter för sådana angelägenheter.

Jag står, herr talman, mycket frågande inför, att herr statsministern inte vill se på denna sak som den i själva verket förhåller sig.

Hans excellens herr statsministern **Lindman:** Till herr Pettersson i Hällbacken vill jag bara säga, att det som jag uppläste var jordkommissionens eget yttrande, undertecknat av herr Pettersson själv. Boken finns här, och herr Pettersson kan få titta på det, om herr Pettersson icke själv har boken till hands.

Sedan var det en sak, som berördes av herr Hage och som jag i ett tidigare anförande talat om, nämligen rätten för dem, som friköpt lägenheter, att få arbete. Jag framhöll, att det naturligen är ytterligt svårt att genom lagstiftning bestämma, att den, som friköpt jord, skall tillförsäkras arbete. Och jag förstår, att herr Hage ger mig rätt däri. Men herr Hage säger, att rätt och billighet bjuda, att den, som friköpt jord, bör ha en sådan rätt. Ja, det vill jag gärna ge herr Hage rätt i. Jag skulle vilja säga, att om jordägaren har sålt ett hemman till en förutvarande arrendator och om det finns arbete

Svar å interpellation. (Forts.)

att få, så tycker jag, att den förutvarande arrendatorn borde ha företrädesrätt därtill. Men även den frågan är naturligtvis av rätt svårlöst beskaffenhet. Ty det skulle kunna hitta på att hända, att den förutvarande arrendatorn och nye jordägaren icke vill åtaga sig arbete vid alla tillfällen, när det passar arbetsgivaren. Jag menar, att det är lätt att säga, att rätt och billighet kräva, att den förutvarande arrendatorn får detta arbete. Men vill han då också ställa sig till förfogande att utföra arbete vid de tider och tillfällen, då arbetsgivaren behöver det? Jag vill bara med detta säga, att vad som synes vara så enkelt och naturligt, såsom herr Hage framställer det, är i själva verket icke så lekande lätt, att det kan klaras av med ett anförande här i riksdagen.

Herr **Spångberg:** Herr talman! Bara en kort replik till herr Sköld. Jag hade litet svårt att överhuvud taget förstå herr Sköld, då han sade, att han icke kunde följa med på den linje, som jag lagt upp beträffande arbetstillgången och arbetsskyldigheten. Vad jag framhöll i mitt anförande var, att det icke finns arbetstillfällen, att bolagen icke äro skyldiga att ge arbete och att de blivande egnahemsägarna därigenom komma i en fullkomligt ohållbar ställning samt att med hänsyn därtill staten måste se till att skydda dem för förhöjda arrenden eller påtvingade köp. Herr Sköld menade, att man kunde rikta en anmärkning mot interpellanten därför att han nu interpellerat fastän han icke framförde sina synpunkter, när vi förra gången behandlade jordfrågan. Ja, jag förstår ju, att man alltid kan framställa en anmärkning när det gäller en kommunist. Men nog vet herr Sköld, att det blandades in även kommunistiska stämmor i debatten den gången. Eller menar herr Sköld att det är alldeles nödvändigt, att jag skall gå upp vid varje tillfälle. Och om jag inte gör det, så har jag icke därigenom avsagt mig rätten att då jag finner det nödvändigt påtala sådana förhållanden, som exempelvis de som nu förekommit i Värmland. Om dessa kan herr Sköld läsa i det cirkulär, som, efter det att riksdagen den 16 mars fattat sitt beslut, utsänts från Uddeholms aktiebolags skogsarbetares samorganisation. I detta cirkulär påtalar man de försäljningar, som nu med stegrad fart äga rum där uppe. Det var detta cirkulär och den mängd brev, som jag mottagit från olika håll, som föranledde mig att företaga en resa i trakten för att göra mig underrättad om det verkliga läget. Och det är den inblick i förhållandena jag därvid fick som gjort, att jag till herr statsministern framställt denna interpellation, vars berättigande herr Sköld icke torde kunna bestrida. Jag vill för övrigt säga, att jag naturligtvis varken nu eller i framtiden ämnar begära herr Skölds löfte för att göra dylika framställningar.

Herr **Andersson** i Rasjön: Jag föranleddes att begära ordet av ett yttrande av en talare på skånebänken, i vilket han på de partier, som genomdrevo den sociala arrendelagen, sade sig vilja lägga ansvaret för att denna sociala arrendelags verkningar icke blivit vad därmed avsetts. Såvitt jag förstår, åsyftade han då det förhållandet, att vi på frisinnat håll icke velat gå med på framställda förslag, åsyftande en på expropriationsväg framdriven tilläggskolonisation till sådana jordbruk, som kunna anses vara för små att föda sin man, s. k. ofullständiga jordbruk. Jag vill till svar på detta säga, att jag är övertygad, att en sådan tvångsvis genomförd tilläggskolonisation skulle i ett ytterst ringa antal fall avhjälpa de olägenheter, varom dagens diskussion rör sig. Detta förnämligast av två skäl. Det viktigaste är givetvis, att i de bygder, varom här närmast är fråga, finns ingen jord att tillgripa för dylik kolonisation, därför att hela den odlade arealen eller så gott som hela den odlade arealen redan förut är fördelad i små brukningsenheter. Därest man skulle

expropriationsvägen gå in för att fullständiga vissa små jordbruk, så kunde det, såvitt jag förstår, icke ske på annat sätt än genom att taga från andra små jordbruk, och sålunda skulle brukningsdelar försvinna, vilket står i rak strid med statsmakternas strävan att tillskapa och bibehålla nya jordbruk. Men jag förstår att herr Sköld åsyftar att man skall tilldela dessa jordbruk mera skog. Jag skall ingalunda bestrida, att i de bygder, varom nu är fråga, finns tillräcklig tillgång på skog, för att brukningsdelarna skulle kunna beredas en väsentligt stor tilldelning. Men då kommer jag in på det andra spörsmålet och det är, att ökad tilldelning av skog till en egnahemslägenhet betyder ökad kapitalinvestering i det egna hemmet. Har egnahemsbyggaren tillräcklig ekonomisk ryggrad att förvärva ett eget hem med betydande skogstilldelning, så står han sig säkerligen mycket bättre, än om han icke har någon skogstilldelning. Men vi få komma ihåg, att man vid en försäljning, vare sig frivillig eller expropriationsvägen, alltid måste räkna med att skogen kommer att betalas till sitt fulla värde. Och då menar jag, att denna fråga om skogstilldelning i större eller mindre grad blir en fråga om möjligheten att investera större eller mindre kapital i det egna jordbruket. Jag har för min del den uppfattningen, att skogstillgången för närvarande har sitt egentliga värde för egnahemsägaren och småbrukaren såsom arbetstillgång. Rotvärdet på skogen är för närvarande synnerligen lågt, och frågan, huruvida det är ekonomiskt lönande att lägga ned kapital i skogsmark, är synnerligen diskutabel.

Under denna debatt har åtskilligt förekommit, som ger anledning till den allmänna reflexionen, att man här diskuterar om annat än det som är det väsentliga. Såvitt jag förstår, är det väsentliga i detta fall, att jordbruk för närvarande icke kan drivas ekonomiskt lönande. Herr Norling har så rätt, då han säger, att intet av de från bolagen försålda hemmanen kan försörja sin man. Men då vill jag fråga herrarna: tro herrarna, att de jordbruk, som förut varit i brukarnas ägo och som i storlekshänseende och i fråga om betingelserna i övrigt äro jämförliga med dessa frilösta arrendelägenheter, tro herrarna, att dessa jordbruk ha större möjligheter att föda sin man? Nej, ingalunda. Förhållandena för de jordbrukare, som nu frilösa arrendegårdar, bli precis desamma som förhållandena för de jordbrukare, som förut ägt sina hemman, förutsatt att icke de sistnämnda ha ett samlat sparkapital att leva på eller orörda skogstillgångar. När man här jämför arrendatorernas ekonomiska möjligheter, sedan dessa frilöst sina gårdar, med andra jordbrukares möjligheter, så får man komma ihåg, att för närvarande saluföras inga mindre hemman med god skogstillgång, utan även när hemman och hemmansdelar säljas av enskilda, äro de i regel skövlade på sina värdefullaste skogstillgångar. Jag vill slutligen säga, att när herr Norling och även interpellanten innesluta dessa nya jordägare på ett alldeles särskilt sätt i statens omtanke, därför att de sakna möjlighet att på de förvärvade hemmanen försörja sig, och när här påkallas att staten måste ingripa och ägna frågan en ingående prövning, så kan jag till alla delar instämma häri. Men jag skulle bara därtill vilja lägga en bön för alla de övriga små fattiga jordbrukare i detta land, vilka förvärvat sina fastigheter på annat sätt än genom frilösning från bolag. Interpellanten synes mena, att därför att bolagen någon tid haft vissa hemman i sin ägo, så ha dessa bolag viss försörjningsplikt även i fortsättningen för dem, som komma att sitta på hemmanen. Jag skulle vilja fråga: vem kommer att ha en motsvarande försörjningsplikt visavi de yrkesbröder till ifrågavarande jordbrukare, vilka icke köpt sina hemman av bolag utan förvärvat dem på annat sätt? I ekonomiskt hänseende vill jag beteckna dessa kategorier som fullt jämställda. Problemet har en vidare utsträckning än den, vari diskussionen i dag rört sig. Det gäller kort och gott frågan om jordbrukets betryckta läge i vårt land.

Svar å interpellation. (Forts.)

Herr **Magnusson** i Skövde: Endast ett par ord, närmast i anledning av herr Skölds något egendomliga yttrande. Det innebar ett visst underförstått erkännande av att den sociala arrendelagen haft åtskilliga socialt icke önskvärda biverkningar. Då anser herr Sköld, att man skall ha mod att på visst sätt komplettera denna lag. Men det syntes, som om han ville kasta ansvaret härför ifrån det parti, han tillhör, och över på andra. Men då det förhåller sig så att det socialdemokratiska partiet främst trätt in för denna sociala arrendelag, så förefaller det väl ändå, som om det hade varit skäl i att från början något tänka på dessa biverkningar, som förvisso icke i allt varit lyckliga. Då kanske man haft skäl avstå från hela denna lagstiftning. I varje fall tror jag icke, att man får kasta ifrån sig ansvaret på andra och säga, att därför att man tagit en lag av denna beskaffenhet, så måste man fortsätta med ännu skarpare tvångslagar. Ty det, förmodar jag, var herr Skölds mening.

Då herr Pettersson i Hällbacken här fällde det uttrycket, att han var mycket, mycket frågande, så vill jag gentemot honom säga, att jag och säkerligen många med mig icke kunde undgå att stå mycket, mycket frågande inför herr Petterssons senaste anförande. Jag kan icke se annat, än att jordkommissionens hela digra betänkande på en gång rörde sig runt i hans hjärna. Ty vad han egentligen ville, var det nästan omöjligt att förstå. Det enda jag kunde få ut ur hans anförande var, att de små, icke bäriga jordbruken borde avskaffas. Ja, skola vi, såsom herr Andersson i Rasjön påpekade, avskaffa alla dessa mindre jordbruk, där det icke finns möjlighet att komplettera dem, hur går det då? Det finnas ju och kunna ej utan vidare avskaffas. Såsom en liten tankeställare skall jag be att få nämna något ur min egen erfarenhet. Bärighet eller icke bärighet för ett jordbruk är icke uteslutande beroende på jordbrukets storlek. I många fall är det nog därpå det beror, men tusen andra faktorer kunna också inverka. En f. d. jordbruksarbetare kommer och säger, att han vill köpa fyra, fem, sex tunnland jord för 4 à 5 tusen kronor. Han har med sitt sparade kapital på 2,000 kronor ej möjlighet att köpa större. Skall man då anse, att ett sådant jordbruk icke är bärigt och icke bör säljas till honom? Eller skall man anse, att han bör få köpa det och försöka reda sig så gott han kan? Det förefaller, som om problemet vore mera svårslöst, än att man kan avhjälpa det med en sådan kompletterande lagstiftning, som här ifrågasatts. Därmed är hela problemet om bärigheten ingalunda bragt ur världen. Det är mycket vidlyftigare än så, herr Pettersson i Hällbacken.

Herr **Norling:** Jag vill efter den debatt, som ägt rum, endast konstatera, att en undersökning av dessa problem sannerligen är påkallad. Envar erkänner, att de äro stora och svårlösta, och det må väl utgöra motiv för att statsmakterna måste gå in för en ordentlig undersökning. Att jag begärde ordet en gång till var emellertid alltjämt föranlett av påståendet, att de stränga arrendebestämmelserna skulle tvinga jordägaren att sälja jorden. Ja, en del värmländska bolag ha ju öppet motiverat sin försäljningspolitik just med den nya sociala arrendelagen. Men vad som är riktigt i det fallet är, att arbetsgivarna eller de stora bolagen ha sprängt arbetarnas motståndskraft. De ha nekat ingå i kollektiva förhandlingar med arrendatorerna angående arrendevillkoren, och de ha med den taktiken uppnått, att de ökade utgifterna på grund av den strängare arrendelagen slås ut på arrendatorerna, den förut svagare parten och den part, som riksdagen gått in för att hjälpa. Det är arrendatorerna själva, som få ge lagen dess sociala innehåll. Vore det icke så, så funnes det absolut ingenting annat socialt i lagen än det som finnes i dess rubrik.

Frågan om arbetstillfällena är för mig fortfarande problemets kärna, och det är därför jag med glädje konstaterar, att även herr statsministern är intresserad för den saken. Jag skall icke gå så långt som herr statsministern.

som ansåg, att det vore riktigt, att de förutvarande arrendatorerna hade förmånsrätt till arbetet i skogarna. Om de åtminstone finge samma rätt som de hade såsom arrendatorer, så vore mycket av de bekymmer, som faktiskt finnas i detta fall, avlyftat.

Svar å interpellation. (Forts.)

Herr **Sköld:** Herr talman! Endast en kort replik till herr Magnusson i Skövde. Jag är icke alls förundrad över den ställning, herr Magnusson i Skövde intar i denna fråga, ty högerns ställning till den sociala arrendelagstiftningen har alltid varit den, att eftersom jordägarna ha makten, så skall man inte bry sig om att försöka skapa någon ny lagstiftning på detta område, därför att denna ändå aldrig kan komma att i anda och sanning tillämpas. Men vi ha på vår sida icke ansett, att jordägarnas ekonomiska övermakt skulle få utgöra något hinder för staten att försöka genom en social arrendelagstiftning förbättra arrendatorernas läge. Vi ha emellertid velat vid sidan av den sociala arrendelagen sätta även annan lagstiftning, som skulle kunna neutralisera jordägarnas övermakt. Jag fäster herr Magnussons uppmärksamhet därvid, att när 1924 från det socialdemokratiska partiet framlades en motion om den sociala arrendelagstiftningen, vilken motion ledde till den sista lagändringen på detta område, så var denna motion kompletterad med en rad andra förslag, som hade till syfte att säkerställa arrendatorernas rätt gentemot de konsekvenser, som en ensidig arrendelagstiftning skulle kunna medföra.

Herr **Pettersson** i Hällbacken: Jag skulle kunna inskränka mig till att instämma i de ord, sam herr Sköld riktade till herr Magnusson i Skövde. Emellertid förebrådde herr Magnusson i Skövde mig, att jag vill alltför mycket i jordfrågan. Ja, jag vill säga, att herr Magnusson i Skövde vill ingenting alls i jordfrågan, eller rättare sagt, vad han vill i jordfrågan, är naturligtvis, att vi skola upphäva de sociala lagar, som vi hittills fått till stånd på detta område. Herr Magnusson i Skövde är själv trädgårdsmästare, och han påminner något om en del trädgårdsmästare, som råkat ut för ovanan att kasta sten i grannens trädgård.

Till herr Andersson i Rasjön, som yttrade sig om jordbruket överhuvudtaget, vill jag säga, att det är beklämmande, när en lantbrukare som herr Andersson i Rasjön gör gällande, att därför att vi icke ha möjlighet att komplettera alla jordbruk, skola vi blunda för alla bristfälligheter och ingenting göra.

Herr **Magnusson** i Skövde: Herr talman! Endast en kort replik till herr Pettersson i Hällbacken.

Herr Pettersson i Hällbacken säger, att jag ingenting vill i jordfrågan. Jag ber att få erinra honom om, att mitt sista anförande närmast gällde att få veta, vad herr Pettersson egentligen ville komma till, ty — och det må han förlåta mig att det utsäges — det var omöjligt att förstå, vad han med sitt mycket långa anförande egentligen ville ha sagt. — Det är dock föga bättre att ej veta vad man vill, än att tilläventyrs ingenting vilja.

§ 2.

Svar å interpellation.

Ordet erhölls härefter av

Chefen för socialdepartementet herr statsrådet **Lübeck,** som anförde: Herr talman! Med andra kammarens medgivande har kammarens ledamot herr Flyg till mig framställt följande frågor:

I. Har från statsrådets sida några särskilda åtgärder vidtagits för att få bombattentatet i Degerfors klarlagt? Och om så icke är fallet,

Svar å interpellation. (Forts.)

II. Avser statsrådet att vidtaga sådana åtgärder, att den hittillsvarande parodien av polisundersökning, ersättes av en undersökning, vilken utan hänsyn tränger till bottnen av denna affär och ställer den eller de skyldiga samt deras eventuella uppdragsgivare inför offentlig rättegång?

Vid besvarande av interpellantens frågor bortser jag helt från den tendentiösa motiveringen.

Jag delar naturligtvis interpellantens uppfattning att en djupgående undersökning måste ske, inriktad på det håll, varest de skyldiga äro att söka, utan hänsyn till person eller de intressen som stå bakom.

Att undersökningen därvid måste omfatta alla som över huvud kunna tänkas hava haft med händelsen att skaffa och som vittnen eller eljest hava upplysningar att lämna är självklart. Att förhören i första hand synas hava inriktats mot en del demonstranter på platsen torde i och för sig vara förklarligt med hänsyn till att stenkastning mot lokalen föregått den ifrågavarande tilldragelsen.

Jag vill i detta samband erinra om att länspolisen stundom icke förfogar över tillräckliga krafter för lösande av svårartade kriminalfall. Vissa möjligheter till förstärkning finnas, men torde behöva bättre sättas i system. I anledning närmast av det s. k. naglarbymordet pågår för närvarande hos länsstyrelserna och Kungl. Maj:t utredning om lämpliga utvägar att skyndsamt ordna dylik förstärkning av länspolisen.

I degerforsmålet fortgår undersökningen, och jag har förvissat mig om att länsmyndigheterna anlita skickliga experter. För närvarande pågå bl. a. vissa materialundersökningar å statens provningsanstalt.

I frågans förevarande läge anser jag mig böra begränsa svaret till vad sålunda anförts.

Vidare yttrade:

Herr **Flyg:** Herr talman! Jag ber att få tacka, för att det har givits svar på min interpellation, men min tacksamhet kan icke utsträckas att omfatta svarets innehåll, och jag drar av svarets sista stycke den slutledningen, att herr socialministern själv anser sitt svar icke vara tillfredsställande.

Vad sedan rörer spörsmålet, huruvida frågans nuvarande läge är det tillräckligt starka motivet för det knappa och icke tillfredsställande svaret på den allvarliga fråga, som här framställts, vill jag lämna detta utanför diskussionen. Herr socialministern säger, att han delar den uppfattning, jag gjort mig till tolk för i min interpellation, nämligen att en djupgående undersökning måste ske, inriktad åt det håll, varest de skyldiga äro att söka o. s. v., utan hänsyn till de intressen, som möjligen skulle stå bakom. I anslutning till detta säges mot slutet av svaret, att herr socialministern förvissat sig om, att länsmyndigheterna anlita skickliga experter, och att materialundersökningar pågå på statens provningsanstalt. Jag anser icke detta i nu förevarande fall vara tillfredsställande. Jag ber att för dagen enbart få hänvisa till den framställning utav hur undersökarna ha gått till väga, som jag har givit i min interpellation, en framställning, som man hittills icke kunnat bevisa vara oriktig, och som man hittills icke heller kunnat sakligt bemöta. Jag vill till detta för dagen anföra en hel del andra märkliga fakta, dels anförda i interpellationen men dels också en hel del, som vi förut icke talat om.

Jag ber att få fästa uppmärksamheten vid, att de å festen där »bomben» kastades närvarande polismännen icke omedelbart vidtogo åtgärder, som vid ett sådant tillfälle förefalla vara självklara och nödvändiga, d. v. s. att man ögonblickligen föranstaltade om undersökning utanför lokalen, framför allt

Svar å interpellation. (Forts.)

på den sida, varifrån man påstår att »bomben» skulle ha kastats. Man stannade lugnt kvar, och festen avbröts icke utan fortsattes, som om ingenting hänt. Man lär t. o. m. ha spelat upp en dans, som enligt arrangörernas eget uttalande — av en slump eller av annan anledning — kom att heta: »Nu eller aldrig skall livet levas glatt.» Alltså fortsatte det hela som om ingenting hänt. Det är ett faktum, som jag menar borde ha påtalats, och som motiverat att man från vederbörande begärt den förklaring, som i detta fall hade varit nödvändig.

Jag ber att i detta sammanhang få fästa uppmärksamheten vid, att anmälan om undersökning av det ifrågavarande fallet gjordes flera timmar efteråt, och jag tar mig friheten att i detta fall dra en parallell, som ingalunda kan betecknas som långsökt, med en för endast kort tid tillbaka liggande liknande händelse, nämligen karlskronafallet. Vi kunna även där konstatera, att ifrån det ögonblick själva händelsen inträffar, går det närmare en timme eller i varje fall 45 minuter, innan vederbörande officer vidtager åtgärder för att sätta polisen in i saken. Vidare fäster jag uppmärksamheten vid förhörsmetoderna. Herr socialministern säger, att man skall gå fram utan hänsyn till person och utan tvekan inrikta undersökning åt vilket håll det vara må. Jag ber att få fästa uppmärksamheten på, hur man här gått tillväga på ett mycket partiskt, ett mycket partiskt sätt. Ordföranden i platsens kommunistiska ungdomsklubb har varit i förhör sammanlagt 49 timmar, det första från klockan 12 på dagen till klockan 3 på natten i oavbruten följd. Man kan ju säga, att han bort protestera och icke finna sig i något dylikt, men det är betecknande för hur man ögonblickligen griper in mot visst håll och mot vissa personer för att sedan gå över till det hundratal arbetare, som hörts. När vi så komma över till den andra parten, som i första hand borde ha ställts under granskning, finna vi, att man där använt sig av en mycket kollegial undersökningsform. Man har gjort gruppförhör och föranstaltat om en helt formell undersökning i saken hos dessa strejkbrytare.

Vidare ber jag i detta sammanhang få fästa uppmärksamheten vid det senaste numret av en tidskrift, som står socialministern synnerligen nära, nämligen Nationell Tidskrift nr 4½, där vi på sid. 130 finna ett litet näpet fotografi med underskrift: »Klubbmästarinnan med bomben i hand.» Denna onekligen mycket modiga kvinna, som står här fotograferad med »bomben» i hand, är dessutom den person, som skadades, då knallhatten exploderade. Det framgår icke av texten, huruvida fotografiet är taget före eller efter det »bomben» kastades, men faktum är, att det var dagsljus, då fotot togs. Skulle vi draga den närmast till hands liggande slutsatsen, är det den, att fotot tagits dagen efter den natt, då »bomben» skulle kastats. Detta visar, att polisen, som här skulle ha lett den opartiska undersökningen, icke varit mer intresserad av fallet i fråga än att den lät bomben vara kvar i händerna på dem som arrangerat festen, så att man dagen därpå kunde fotografera klubbmästarinnan med »bomben». Jag skulle tro, att det icke blott är ett lekmannapåstående, att fingeravtryck är ett mycket värdefullt bevismateriel. Jag finner också här anledning fråga: har man med hänsyn till detta fotografi undersökt hur något dylikt är möjligt i denna angelägenhet? Vore det möjligt att få kammarens protokoll försett med illustrationer, skulle jag, även om det skulle ske på egen bekostnad, låta denna näpna bild bifogas kammarens protokoll.

Jag ber dessutom att få fästa uppmärksamheten på, att i en annan tidning, som icke nämnts vid namn i min interpellation, en tidning, som, om vi skola tala om släktskap, är mycket nära besläktad med högern här i landet, nämligen Spöknippet, har en signatur, under vilken helt säkert tidningens redaktör döljer

Svar å interpellation. (Forts.)

sig, mycket bestämt sagt ifrån, att vederbörande artikelförfattare från en bemärkt man här i landet fått en hemställan att arrangera en dylik historia, och att han fått erbjudande att i ersättning härför få en större penningsumma under förutsättning, att man skulle kunna utpeka kommunisterna såsom de skyldiga och sålunda få till stånd ett polisingripande gentemot dem. Detta har skrivits, medan undersökningarna pågått. Nu frågar jag: Har man med anledning av detta uttalande vidtagit några åtgärder? Har denna tidnings ansvarige utgivare hörts av polisen? Vad vet han? Vem är denne man, som gjort detta erbjudande? Jag tror, att det är av intresse för statsrådet Lübeck icke endast som socialminister utan även som medlem av högerpartiet att ingripa och vidtaga en sådan undersökning.

Det sades här i kammaren för endast några kvällar sedan, då vi behandlade den motion, som väckts av min partikamrat herr Öhman beträffande en förändring av polislagen, av herr Björkman, att herr Öhmans påstående beträffande polislagen och beträffande polisväsendets karaktär överhuvud taget var felaktig, och han citerade vad utskottet sagt, nämligen att polisens uppgift är att med iakttagande av sträng opartiskhet upprätthålla den allmänna ordningen och säkerheten. Jag måste säga, att om — såsom jag förmodar — herr statsrådet Lübeck ställer sig bakom ett sådant uttalande och anser det riktigt, nåväl, då borde det svar som här avgivits hava varit av annan art. Man hade här sålunda bort redogöra för de åtgärder, som vidtagits, vilka anmärkningar, man haft mot förhöret och mot det sätt, på vilket det hittills förts. Man skulle alltså från regeringens och statsrådets sida givit besked om, att man ingripit mot denna parodi på undersökning — jag vågar beteckna den som en parodi — för att få den ersatt med något annat, som stått i bättre överensstämmelse med frågans allvar icke bara ur kommunistisk synpunkt utan även med hänsyn till det uttalande, som jag här ovan citerat. Den är mycket viktig och betydelsefull, ty med dess vara eller icke vara, med det faktum, att folket är övertygat om att den är sann eller icke sann, står eller faller respekten för polisväsendet som sådant. I dag har man i varje fall i Degerfors, bland arbetarbefolkningen där, sannerligen ingen hög tanke om polisväsendets opartiskhet. Jag vill inom parentes ha sagt, att det givetvis i den svenska poliskåren i stad och på land finnas präktiga och hederliga män. Men vad vi skola vara på det klara med är *systemets karaktär*, att man på direkt order från visst håll, att man som hundar i koppel inriktar sig mot arbetarklassen och söker göra sig tjänare åt vissa, vissa mycket bestämt framträdande klassintressen. Göteborgs Handelstidning, vilken ju är ett av de organ här i landet, som står i förgrunden för den allmänna politiska uppmärksamheten, uttalade för någon tid sedan det — som jag skulle tro ur borgerlig synpunkt riktiga ordet — att i denna fråga gäller det den allmänna meningen om polisens opartiskhet.

Hade herr statsrådet haft den tanken litet mer för ögonen vid det tillfälle, då han utarbetade sitt svar på min interpellation och haft den tanken med i sitt handlande under den tid, som ligger mellan interpellationen och nuvarande stund, skulle detta svar sett annorlunda ut, ty jag måste säga, att det stärker icke den position, vari vederbörande polismyndighet nu befinner sig i uti denna fråga.

Varför ha vi framställt denna vår interpellation. Jag vill säga, att jag icke alls på något sätt är förvånad över den formulering, som statsrådet Lübeck givit sitt svar. Tvärtom styrker det mig i den uppfattning, som jag redan förut hade beträffande polisväsendet och beträffande regeringens inställning till detta polisväsende. Men då vår rörelse i detta fall liksom även tidigare direkt utpekats — jag skall icke trötta kammaren vid denna långt framskridna timme med att återgiva de hetsartiklar, som gingo igenom hela borgarpressen för någon tid sedan — såsom arrangörerna, medan det av de faktiska förhållan-

dena klart framgick, att vederbörande voro att söka på annat, och kanske betydligt närmare håll, än vad vi i denna stund tydligt kunna utsäga från kammarens talarstol — ha vi all anledning att föra denna fråga inför den offentlighet som ligger uti denna kammares förhandlingar.

Vår principiella ståndpunkt i ett fall sådant som detta har så ofta det varit möjligt klart sagts ut. Herrarna bruka anklaga oss kommunister för att vi icke äro annat än Lenins eftersägare och Moskvas tjänare, o. s. v. Jag vill säga: håll fast vid det omdömet även i detta fall och var god erinra er, att ingen har så energiskt bekämpat den individuella terrorn som Lenin. Enligt vår ideologi och principiella uppfattning ha vi sagt, att vi räkna med våldet i klasskampen men icke med individuell terror och bombkastning, som endast är till skada för arbetarklassens intressen. Däremot räkna vi med, att arbetarklassen i det avgörande skedet skall nödgas tillgripa våldet för att kunna förverkliga sina intressen. Men detta moment är i detta ögonblick icke inne, och denna våldsamma kamp tar sig icke uttryck i dylika handlingar, som ägt rum i Degerfors och i Karlskrona. Detta har jag velat säga kammaren här i dag. Jag vill också här ha sagt ifrån, att denna fråga, hela denna undersökning, hela denna affär plus den behandling, som den tillsvidare i varje fall har fått från regeringens sida, visar, att vi även i vårt bedömande av polisväsendets karaktär under nuvarande samhällsförhållanden ha haft rätt.

Det hölls för någon vecka sedan — under pingsthelgen om jag icke minns fel — ett offentligt möte i Degerfors, arrangerat av en av våra organisationer på platsen och besökt av en talrik publik. I den debatt, som följde, gingo icke mindre än över tjugo talare upp och bland dem de flesta gamla medlemmar av platsens socialdemokratiska sammanslutning och uttryckte sin indignation över det handlingssätt, man använt i denna affär, och anslöto sig till de synpunkter, jag i min interpellation utvecklat.

Jag tror, att deras indignation icke kommer att bli mindre, att deras respekt för den undersökning, som här vidtagits och ännu pågår, icke kommer att bli större, efter det svar, som i dag från herr statsrådet Lübecks sida å regeringens vägnar har lämnats på min interpellation.

Chefen för socialdepartementet herr statsrådet **Lübeck:** Herr talman! Jag skall icke upptaga kammarens tid med någon mångordig replik till herr Flyg, då herr Flyg bör ha tillräckligt förstått av mitt svar, att jag icke anser lämpligt att inför kammaren diskutera detaljer i den polisundersökning, som enligt vad herr Flyg själv betygade alltjämt pågår. Att herr Flyg givit en mycket ensidig framställning av vad som förevarit det har jag redan förut framhållit. Herr Flyg har icke kännedom om de åtgärder jag vidtagit, och jag har icke anledning att nu redogöra för dessa, liksom jag måste lämna därhän vad som föranlett herr Flygs interpellation. Olämpligt måste jag dock finna det vara att söka på ett så ensidigt sätt som skett diskutera en polisundersökning, medan den ännu pågår. Och vad riksdagens ställning till dylika frågor angår, vet varje ledamot av kammaren, att riksdagen har andra möjligheter att efter polisundersökningens avslutande få granskat, om polisundersökningen varit sådan, som vi alla önska, att den skall vara, nämligen opartisk och fullständig.

Herr **Forssell:** Herr talman! Det skulle nog icke stå i god överensstämmelse med § 90 regeringsformen att här inlåta sig på en detaljkritik av vad herr Flyg hade att säga. Jag tror för övrigt, att en ur politiska synpunkter sammansatt församling icke är ett så särdeles lämpligt forum att söka fastställa händelseförloppet. Det är att märka, att av de här närvarande ingen av oss har haft tillgång till de polisrapporter, som kunna föreligga, så att det

Svar å interpellation. (Forts.)

är icke möjligt att bilda sig ett omdöme om i vad mån herr Flyg lämnat ett väl subjektivistiskt urval av fakta eller icke. Därför torde det vara fullkomligt i överensstämmelse med god ordning, att man nu undviker en närmare sakbehandling. Än vidare kan det naturligtvis icke falla en fattig syndig människa in att söka i detta sammanhang inlåta sig i någon tvekamp med den här av ljusets änglar, av Guds änglar, som i det bolsjevikiska partiets gestalter drar fram över jorden i vårt land. Vi veta alla, huru besjälade de äro av en sant samaritansk anda, särskilt gentemot de arbetsvilliga. Redan av den anledningen skall jag icke ge mig in på en polemik mot herr Flyg, men så mycket skulle jag vilja såsom en randanmärkning till vad som skett säga, att när man står inför sådana fall som degerforsfallet och andra fall som förekommit, beklagar man, att i den svenska rättsordningen det icke finnes något institut, som jag tror mig veta finnes i andra länders rättsordningar, nämligen stadgandet, att när en förbrytelse förekommit, där man icke får tag i förbrytaren, likvisst en regelrätt domstolsprocess skall äga rum, där man arrangerar förhör med vittnen och sålunda försöker fastslå vad som passerat på olika håll vid ett händelseförlopp, där något kriminellt har inträffat. Ett sådant arrangemang skulle vara av utomordentlig nytta, och då kunde man även slippa sådana här debatter inför detta forum. Det är en synpunkt, som jag velat lägga fram, och jag betonar uttryckligen, att det intresse, som jag företräder, går icke ut på annat än att få den hela och fulla sanningen fastställd i detta sammanhang.

Jag ber till slut få fästa herrarnas uppmärksamhet på en liten omständighet i det som förekommit. Herr Flyg gjorde sig mycket lustig över den bomb, som hölls i handen av en ung flicka. Jag vill påpeka, att det framgått av tidningsreferaten omedelbart dagen efter, att man icke hade någon aning om att bomben innehöll detta farliga material, som man fick tag i, när statens kemist kom dit. Man levde i fullständig okunnighet om vad bomben innehöll. Det är klart, att hade denna unga flicka vetat, att hon stått med en sådan farlig tingest i handen, så hade hon säkerligen varit mycket angelägen om att ha en god distans mellan föremålet och sig.

Herr talman! Jag skall icke fördjupa mig i den nu pågående aktionen, utan jag har endast velat uttrycka min fasta och livliga förhoppning om att sanningen måtte komma fram.

Herr **Anderson** i Råstock: Herr talman! Jag skall be att få anknyta till det allra sista som sades från denna plats. Det är ganska viktigt, icke minst för den arbetarbefolkning som finnes där, att sanningen kommer fram. Och den som känner den gamla svenska bruksarbetarkåren, han vet, att den i största allmänhet kan betecknas såsom en aristokrati i detta ords bästa bemärkelse och att den icke låter sig rubbas i sin fasta övertygelse, att det är bäst att söka inom lagens råmärken föra fram sina krav. Jag stryker under den önskan, att *hela* sanningen måtte komma fram, av det skälet, men också av det skälet, att det är bekant, att det bland stora kretsar i Degerfors och omnejd börjar uppkomma tvivel om huruvida man kan någonsin nå fullständig klarhet. Och vid sådant förhållande blir det enligt min mening så mycket mera angeläget, att herr socialministern verkligen försöker i den mån han kan påverka, att utredningen med all kraft fullföljes. Jag har endast velat säga detta.

Herr **Flyg:** Med anledning av herr statsrådet Lübecks replik ber jag, då han säger, att han icke tror, att det är lämpligt att gå in på några detaljer och att han icke tänker göra det, säga, att jag förstår sannerligen icke, vad han har för anledning i frågans nuvarande läge att icke i sitt interpellations-

svar meddela, vilka åtgärder — utöver vad som säges — som hava vidtagits med kännedom om den allmänna meningen i Degerfors och stämningen där, så frågar jag, vilka de åtgärder skulle vara, som i nuvarande stund borde ha vidtagits. Jag måste då säga, att de åtgärder, som ligga nära till hands att vidtaga, de ha icke vidtagits.

Svar å interpellation. (Forts.)

Vidare ber jag få säga herr Forssell, att han sannerligen icke med sin replik förbättrat saken vare sig för Nationella ungdomsförbundet, för vilket han ville draga en lans, eller för saken som den ligger till, ty om vi följa de framställningar av frågans utveckling, som givits i officiella kommunikéer i tidningspressen, så skola vi finna, att vid den tidpunkt, då den påtalade fotografien måste vara tagen, *var* anmälan gjord. Man gjorde sannerligen icke någon anmälan förrän man var övertygad om att det var en bomb. Den repliken bättrade icke upp saken. Den blottade i stället, att något dunkelt här finnes, som bör komma fram i ljuset.

Herr **Spångberg:** Bara ett par ord. Jag var under pingstdagarna i Degerfors och var närvarande vid det av min partikamrat Flyg omnämnda opinionsmötet, och jag känner mycket väl till den stora förbittring, som råder bland arbetarbefolkningen där uppe på grund av de beskyllningar, som den fått mot sig i tidningspressen och på grund av det sätt, på vilket myndigheterna gått till väga vid sina undersökningar.

Herr socialministern sade, att länsstyrelsen nu anlitat goda experter i Degerfors, då det gäller denna undersökning. Jag vill säga, att då är det så mycket värre, att undersökningen tillgår på sådant sätt, som fortfarande sker där, ty arbetarna kunna berätta, hurusom de till ett antal av omkring 160 ha varit inkallade till förhör och att många ha suttit inburade från 15 till 49 timmar och hur man genom långvariga förhör försökt pressa dem att erkänna antingen det ena eller det andra och att man utmattat dem och begagnat denna metod för att möjligen få bekännelse till stånd, under det att, då det gäller festdeltagarna, bland vilka man, något som man i Degerfors är övertygad om, har att finna förövaren av detta s. k. bombattentat, har man tillåtit sig fullständigt andra metoder.

När jag såg, att det på föredragningslistan fanns upptaget, att socialministern skulle besvara herr Flygs interpellation »i anledning av ett i Degerfors förövat bombattentat», gjorde jag den reflexionen, att jag icke är övertygad om att det överhuvud förövats något bombattentat. Jag känner mig efter samtal med en mängd personer — 26 anföranden hölls vid mötet, och jag har talat med en mängd andra personer också — näppeligen övertygad om att någon bomb överhuvud taget blivit kastad in. Jag tror, att den har blivit hittad, och jag tror, fastän jag vet detaljer i det avseendet, att den som hittat bomben är att finna bland festdeltagarna. Det är Degerfors' hela befolknings övertygelse.

När herr socialministern påpekar, att man nu håller på med en undersökning på statens provningsanstalt, framgick det icke vad det var man undersökte. Jag anser det vara mindre betydelsefullt i detta sammanhang, ty vad man vill åstadkomma är en ren provokationshistoria och icke något annat. Man utspelar allt detta i tidningspressen, där man vitt och brett talar om »ryskbesoldade drängar», »rysk propaganda» och allt sådant, som vi återfinna i tidningspressen. Det kan man icke få reda på i statens provningsanstalt. Vad som här är det allra viktigaste det är, att polisen på riktigt sätt griper in, ty i själv provokationshistorien spelar det icke annan roll än för utseendets skull, huruvida röret var laddat eller ej. Det var naturligtvis icke meningen hos dem, som ställde till med historien, att bomben överhuvud skulle explodera. Det är därför berättigat, att det här påtalas. Degerforsbefolkningen antog på ifrågavarande möte en resolution, där man mycket enigt och energiskt underströk

Svar å interpellation. (Forts.)

nödvändigheten av att påtala detta mycket kraftigt och man krävde, att man även på det håll, där förövaren eller provokatörerna äro att finna, skulle försöka att få reda på dem. Det måste ske i nuvarande stadium, just nu, ty sedan polisförhören äro slut och sedan människorna blivit tränade i detta, är det svårt för de myndigheter, som riksdagen har att gå till, då det gäller att göra den av socialministern åberopade undersökningen, att utreda, huruvida undersökningen där uppe tillgått på sådant sätt, att den kan tillfredsställa de berättigade anspråk vi här gjort. Det torde vara för sent då att komma med den undersökningen. Nej, man skall göra förhör med nationalister och strejkbrytare på sådant sätt som man gjort med arbetarna. Men Nationella ungdomsförbundet och strejkbrytarna och andra ha haft sin fullständiga frihet att ha sammankomster för att överlägga med varandra i dessa saker, och de ha på ett mycket gemytligt sätt förhörts, enligt vad man vetat att berätta om.

Det är nu icke något förvånansvärt, att så skett, och ett torde det hela ha med sig för Degerforsbefolkningen, och det är, att den fått veta, att det svenska rättsväsendet endast är ett vapen i händerna på bourgeoisien och att icke arbetarklassen — det underströk man mycket kraftigt — har någon anledning att tro på någon rättvisa i detta land.

§ 3.

Föredrogos, men bordlades åter statsutskottets utlåtanden och memorial nr 123—132 samt andra lagutskottets memorial nr 43.

§ 4.

Herr talmannen lämnade härpå ordet till herr **förste vice talmannen**, som yttrade: Herr talman! Jag ber att få föreslå, att statsutskottets utlåtande, nr 123, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under femte huvudtiteln gjorda framställning angående anslag till socialdepartementets avdelning av Kungl. Maj:ts kansli må upptagas på föredragningslistan för det sammanträde, som infaller näst efter det statsutskottets utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 206, angående anslag till socialstyrelsen m. m. blivit andra gången bordlagt, samt därvid uppföras närmast efter sistnämnda utlåtande.

Denna hemställan bifölls.

§ 5.

Anmäldes och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen:

från statsutskottet:

nr 188, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under åttonde huvudtiteln, punkt 283, gjorda framställning angående ordinarie förslagsanslaget till rese- och traktamentspenningar;

nr 189, angående de i regeringsformens 63 § föreskrivna kreditivsummor,

nr 207, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under åttonde huvudtiteln, punkt 54, gjorda framställning angående bidrag till inköp av en fastighet för svenska sjömanskyrkan i London; och

nr 208, i anledning av dels Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under åttonde huvudtiteln, punkten 231, gjorda framställning i fråga om det ordinarie reservationsanslaget till tekniska läroverk m. m., dels ock Kungl. Maj:ts proposition angående avveckling av tekniska fackskolan för träindustri i Härnösand och upprättande i dess ställe av en förmansskola för träindustri;

från första lagutskottet:

nr 209, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till bokföringslag dels ock i ämnet väckt motion;

nr 210, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om begränsning eller avlösning av avstyckat områdes ansvar för inteckning i stamfastigheten m. m. dels ock i ämnet väckta motioner;

nr 211, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om skiljemän och lag om ändrad lydelse av 46 § utsökningslagen;

nr 212, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om utländska skiljeavtal och skiljedomar; och

nr 213, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i vissa delar av lagen den 19 juni 1919 (nr 367) om fri rättegång; samt

från jordbruksutskottet:

nr 9 A, i anledning av dels vissa utav Kungl. Maj:t i statsverkspropositionen under nionde huvudtiteln gjorda framställningar dels ock vissa beträffande samma huvudtitel väckta motioner;

nr 191, i anledning av väckt motion angående fördelning enligt nya grunder av väghållningsskyldigheten inom städerna;

nr 192, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående överflyttande från domänstyrelsens till lantförsvarets förvaltning av visst markområde tillhörande kronoparken Åsen invid Uppsala;

nr 193, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av ett område, tillhörande Rosenholms övningsfält invid Karlskrona;

nr 194, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtelse av kronan tillhörande jordägarandelar i gruvor;

nr 195, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av vissa delar av övningsplatsen Kronobergshed;

nr 196, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående befrielse för K. H. Larsson från erläggande av visst räntebelopp;

nr 197, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående överlåtande till Sorsele kommun av visst område av den vid avvittring inom Sorsele socken till kyrkstad avsatta mark;

nr 198, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående efterskänkande av återstående ogulden köpeskilling för ett virkesparti;

nr 199, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av viss överenskommelse mellan kronan och Falu stad;

nr 200, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående viss ändring av bestämmelserna rörande fonden för fiskerinäringens befrämjande;

nr 201, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statsbidrag till kostnader för laga skiftet å Färila sockens stora skifteslag;

nr 202, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avstående i vissa fall av mark från kronoegendomar eller upplåtande av nyttjanderätt eller servitutsrätt till sådan mark;

nr 203, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av lägenheten Rya Nabbe i Göteborg;

nr 204, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av viss överenskommelse mellan kronan och staden Halmstad;

nr 205, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av en kronan tillhörig fastighet vid Arlöv i Malmöhus län; och

nr 206, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtelse till svenska betes- och vallföreningen av tomtplats för institutionsbyggnad å Ultuna egendom i Uppsala län.

§ 6.

Till bordläggning anmäldes:

bevillningsutskottets betänkande, nr 26, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa inrikes postavgifter m. m.;

bankoutskottets utlåtanden och memorial:

nr 49, angående vissa ändringar i den vid avlöningsreglementet för befattningshavare vid riksdagens verk fogade tjänsteförteckningen m. m.;

nr 50, angående instruktion för nästa riksdags bankoutskott; och

nr 51, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i vissa delar av lagen den 29 juni 1923 om sparbanker, dels ock en i ämnet väckt motion; samt

andra lagutskottets utlåtande, nr 44, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av en mellan Sverige och Norge den 11 maj 1929 avslutad konvention angående vissa frågor rörande vattenrätten (svensk-norsk vattenrättskonvention) m. m.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 6.29 e. m.

In fidem
Per Cronvall.

Stockholm 1929. Kungl. Boktryckeriet, P. A. Norstedt & Söner.
291780